

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
kéthavonta megjelenő kiadványa
XXII. évfolyam 235. szám
2018. május-június

Tisztelt Olvasóink!

2018. januártól **minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor** lesz Fővárosi Örmény Klub. A helyszín megváltozik, ezentúl a **Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség** közösségi termében lesz az összejövetel az 1114 Budapest, Orlay u. 6. szám alatt. Megközelíthető a Gellért tértől a Móricz Zsigmond tér irányában, jobboldalon a 2. utca. Mindenkit szeretettel várunk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek változatlanul kéthavonta, mindig a páratlan hónapban jelenik meg. A lapzártá változatlanul a páratlan hónap első hétfője.

Minden vasárnap elhangzik...

„Egyszülött Fiú és Isten Igéje, hallhatatlan Lényeg, aki elfogadtad, hogy testet öltesz a mindenkor szűz Szent Istenszülőtől, változás nélkül emberré válván, keresztre feszítettek, Krisztus Istenünk, haláloddal legyőzted a halált; aki egy vagy a Szentháromságból, az Atyával és Szentlélekkel együtt dicsérendő, üdvözíts minket.”*

Ez az, amit minden keresztény felekezets egyház elfogad. S legalább ennyiben él közöttük Mária alakja. Az örmény egyház nagyon Mária-tisztelő. Ennek bizonyossága, hogy minden oltárkép Máriát ábrázolja. Így van ez a budapesti, Orlay utcai templomban is. Vessünk azonban egy pillantást a fenti idézet elejére: Jézus elfogadta, hogy földi anyától szülessen meg mint ember, valódi anyai méhből származó teste legyen. De mivel Isten volt kettős természete szerint, így Mária méhe volt a világon az első szentségház, tabernákulum. Ez jogosítja Máriát, hogy minden örmény oltár felett lássuk az ő ábrázolását.

dr. Sasvári László

* *Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint. Budapest 2006, 10. oldal*

Lapunk az interneten: www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Fővárosi Örmény Klub március 15-i ünnepén

Talpra magyar! 170 éve tört ki a magyar forradalom és szabadságharc címmel szép és tartalmas műsort rendezett március 15-én 17 órától a Budapest Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség közösségi terében.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által összeállított, *dr. Issekutz Sarolta* vezette műsor gerincét a *Fiatal örmény honvédtisztek a magyar szabadságharcban* bevezető előadás alkotta, ismertette az életkorok szerint összeállított sorrendben a szabadságharcban résztvevő erdélyi örménység főbb személyi-

Az előadó felhívta a figyelmet arra, hogy segítsenek tovább kutatni a szabadságharcban résztvevő – egyenlőre névtelen - magyarörményeket (pl. a családi archívumokban a gyászjelentések tartalmaznak erről adatokat), hogy példaképként megmentsük az ifjúság, a jövő számára a magyarörmény hősök emlékeztét. Ugyanis a magyar szabadságharcban a kb. 10-12 ezer főnyi örmény lakosságból kb. 70 honvédtiszt – közülük kettő aradi vértanú - és több száz honvéd harcolt magyar hazája szabadságáért.

Fabók Bimbora 17 éves magyarörmény diáklány, versmondó és egyéb versek győztese, népes családjával érkezett vidékről a megemlékezésre. *Petőfi Sándor: A Magyar nemzet*, valamint *Kozma Andor: A karthágói harangok* c. költeményét

ségeit: *Lázár Vilmos* ezredes, aradi vértanú, *Lukács Dénes* ezredes, *Csetz János* tábornok, szamosújvári *Bogdánffy Antal* alezredes, gattályi *Gorove Antal* őrnagy, eleméri és ittebei *Kiss Antal* őrnagy, pojeni *Bogdánovits Hubert* őrnagy, a három *Szentpétery* testvér honvédtisztek és a hozzájuk képest legidősebb, eleméri és ittebei *Kiss Ernő* altábornagy, aradi vértanú rövid életpályáját ismertette. Megemlégtette *Görgei Artúr* tábornok anyai ági örmény származását is.

nyét hihetetlen átérzéssel szavalta el, melyet a hallgatóság megrendülten hallgatott, nagy tapssal jutalmazott.

Előadás hangzott el a nemzeti emlékezetben méltatlanul háttérben maradt, 150 évvel ezelőtt elhunyt *Lukács Dénes* ezredesről és a Lukács családról, amelyből többen is részt vettek az ország vezetésében.

Az *erzsébetvárosi Lukács Ignác* és *lellei Gaál Teréz* házasságából 6 gyermek született, valamennyien Nagyváradon.

Anna leányuk fia *dr. Szilágyi Dezső*

ügyvéd, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, magyar királyi igazságügyi miniszter (6 évig), a képviselőház elnöke volt.

Dénes tüzérezredes a szabadságharcban, a magyar tüzéség megmentője.

György országgyűlési képviselő Nagyváradon, belügyi államtitkár, veje **dr. Lukács László** pénzügyminiszter, kereskedelemügyi- és belügyminiszter, király személye körüli miniszter.

János Bihar vármegye tisztí főorvosa.

Sándor országgyűlési képviselő, hadfelszerelési kormánybiztos, akinek köszönhetően zökkenőmentes volt a honvédsereg ruházati ellátása.

Erzsébetvárosi Lukács Dénes 1816-ban született és 1868. április 1. hunyt el Nádudvaron.

Már 14 éves korában hadapródként egy tüzérezredbe került, majd elvégezte a tüzérségi iskolát, tanult Bécsben is. Később ő oktatta tüzérségi ismeretekre az ifjú Ferencz Józsefet is. A honvédség hadianyag ellátásában páratlan érdemeket

Várallyay Fülöp

Fabók Bíborka

szerezett. A tüzérségi lőszerellátás mellett az önálló fegyver, lőszer és lőporgyártást is ő irányította, ő vezette a tüzérségi osztályt, amely az első lépés volt a nemzetőrségi tüzérség kialakításához. Írt egy *tüzérségi kézikönyvet* is, ennek alapján oktatták a honvéd tüzértiszteket. (Ugyanebben az időben *Czetz János* – később tábornok pedig *Magyar hadnyelvtan* könyvet írt a honvédség számára.) Az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz vezényelték, majd a Haditanács tüzérségi osztályának főnökévé nevezték ki. Jelentős érdemeket szerzett abban, hogy a tüzérség a honvéd hadsereg legegyszerűsebb teljesítményt nyújtó fegyverneme volt. 1849-ben alezredes, majd ezredessé léptették elő és kinevezték a Honvéd Tüzér Főparancsnokság vezetőjévé. A szabadságharc leverése után elfogták, és az aradi haditörvényszék 1850-ben előbb golyó általi halálra, majd tizenhat év várfogságra ítélte. Temesváron, Aradon, majd Komáromban töltötte büntetését. Komáromi fogságában térképészetrel foglalkozott. 1840-ben Lukács Dénes készítette Magyarországon az első földgömböt. Ő elsősorban a glóbuszok technikai kivitelezésének felügyeletét végezte. A földgömbök előállításának

költségét *Batthyány Kázmér* állta. A tervek szerint 200 példányt állítottak elő, amelyeket a kijelölt iskoláknak, valamint néhány híres személyiségnek (*Bolyainak, Széchenyinek, Vörösmartynak* stb.) ajándékoztak. Az egykorú hírlapi közlemények és feljegyzések alapján 170 db, Lukács Dénes felügyelete alatt készített földgömb szétosztása követhető nyomon. Ebből mára csupán mintegy tucatnyi közgyűjteményben őrzött darab maradt fenn. Amnesztiával 1856. áprilisában szabadult a Komáromi várbörtönből. Mellszoborra Nagyváradon a felszámolt váradolászti temető Markovits-kápolnájában 2009-ben került felavatásra (*Berek Lajos* magyarországi szobrászművész alkotása).

A műsorban egy hős asszonyról, ***Bányai Júliáról*** is emlékeztünk, aki férfiruhában, olykor nőiben is, fegyveresen harcolt a magyar szabadságharcban – többször megsebesült – és francia nyelvtudása révén kémként is kitűnően teljesítette szolgálatát. A szabadságharc leverése után – bár fejére vérdíjat tűztek ki ellenségei – még kétszer visszatért

Koszorúzás a II. kerületi Gábor Áron emlékműnél március 15-én dr. Issekutz Sarolta elnök és Bacsó Zoltán képviselő

a letiport Magyarországra, Erdélybe 1851-1852-ben, ahol a Makk Károly-féle osztrák-ellenes összeesküvésben vett részt.

Várallyay Fülöp magyarörmény fiatal zongoraművész három *Liszt Ferenc* művet adott elő igen nagy átéléssel. Felvezetőként megemlékezett a közösség egy érdekes momentumról: „1820. augusztusában a délvidéki Écskán nemes *Lázár Ágoston* főúri kastélya felavatását tartották nagyszámú vendégsereg részvételével. Megérkezett gróf Esterházy is, aki egy 9 éves „csodagyermeket”, Liszt Ferencet hozta magával. A gyermek elkápráztatta zongorajátékával a nagyérdemű közönséget.” (Délvidéki örmény nemesek, Elemér – Écska – Nagybecskerek (Erdélyi Örmény Múzeum 16, Kiadó: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Budapest, 2010).

A próza, vers és zene után az örmény szabadsághősökről képeket, fotókat láthattak az ünneplők a kivetítőn, majd egy kisfilm bejátszás lepte meg a résztvevőket. A Görgei Artúr tábornokról szóló né-

mafilm-híradó részlete 1910-ben örökítette meg az idős tábornokot, amikor családjával sétahajózáson vett részt a Dunán. Szinte hihetetlennek tűnt a több mint 100 éves filmriportban megismerni a szabadságharc legsikereesebb tábornokát, akinek megítélése máig is vitatott.

A Budapest II. ker. Örmény Önkormányzat fontosnak tartja a több mint 350 éve a Kárpát-medencében élő magyarörmények hazaszeretétét megismertetni honfitársaival, az élet minden területén, különösen 1848-49-ben hősies helytállásukat.

BJ

Szakács Gábor

Árpád-kori körtemplomaink üzenete

Ahol minden résztvevő a többi felé tekintett...

Legalább 150 körtemplom állt a Kárpát-medencében az Árpád-korban. Azt üzenik, hogy nem római vagy bizánci rítusú szertartás céljára készültek - mondta a Demokratának *Németh Zsolt*, a fizikatudomány kandidátusa.

– Most megjelent, *A Kárpát-medence legkülönlegesebb Árpád-kori templomai II.* című könyvében felvidéki emlékeket mutat be. Mik ezeknek a templomoknak a főbb jellemzői?

Egyrészt alaprajzi és építészeti formák lenyűgöző változatosságát figyelhetjük meg e viszonylag kis területen, másrészt a régészeti kutatások szerint közülük több is *Szent István* uralkodása előtt épült.

Karcsa

Példa erre a *ducói* és a *nyitrasárfői* körtemplom, idegen szóval rotunda, a *dévényi* háromkaréjos centrális templom, vagy a *kopcsányi* és a *gimeskosztolányi* kápolnák. Mindebből következik, hogy téveszme a Kárpát-medence X. századi népességét pogánynak tekinteni.

– Mit üzennek a körtemplomok, és miért alakították át közülük sokat?

A Kárpát-medence legalább 150 Árpád-kori körtemploma azt üzeni, hogy nem római vagy bizánci rítusú szertartás céljára készültek, hiszen azokat a hosszházas templomforma szolgálja ki. Éppen ezért a római rítusú katolikus kereszténység magyarországi egyeduralomra jutása idején, s ez a XIII. századra tehető, sorra számolták fel vagy alakították át a rotundákat. A leggyakoribb beavatkozás az volt, hogy az épület nyugati részét lebontották és

hosszházat emeltek a helyén, a megmaradt keleti fél pedig az új templom félköríves záródású szentélyévé vált. Jó példák erre az *ipolykiskeszi*, *karcsai*, *szalonmai* és *nádasdi* rotundák.

– Könyvében különösen részletesen foglalkozik a *bényi* körtemplommal. Miért emeli ki a többi közül?

Azért, mert ez az épület lakmuszpapírként mutatja a X-XI. századi, Kárpát-medencei kereszténységről alkotott képet. A hosszházas templomokban a hívek tartózkodási helye a hajó, illetve a pap(ok)é a szentély, a kettő pedig egyértelműen elkülönül egymástól. A *bényi* épület azonban osztatlan, egyterű rotunda. Mivel szakrális épületről van szó, kénytelenek vagyunk az egészet szentélynek tekinteni, a római és a bizánci liturgia viszont ilyen épületeket nem használ. A Kárpát-medencében

legalább még két tucat ilyen templom állt. A régészeti ásatások igazolták, hogy épített oltár nem volt benne, azzal csak később, meglátásom szerint a XIII. század végén egészítették ki, márpedig oltár hiánya nem képzelhető el római rítusú templomban. Az épületben 12 egyszemélyes ülőfülke található, ami nagyon sokat elárul arról, hogy miként használták. Ezekben ülve egy „kerek” szertartás részesei voltak, ahol minden résztvevő a többi felé tekintett. Úgy gondolom, hogy énekkel vagy más módon megzengették a teret, a körtemplomok kitűnő akusztikája nagyon adja ezt a feltételezést.

– Mi lehetett a célja ezeknek az ön által kereknek nevezett szertartásoknak?

Miért épültek a templomok, tágabb értelemben a különböző korok szakrális épületei? Azért, hogy alkalmas helyet adjanak a metafizikai, azaz anyagon túli, az öt érzékszervvel meg nem ragadható, „isteni” világgal történő találkozásnak. Hétköznapi tudatállapotban erre aligha lennének képesek. A szent helyek rendezik tudatunkat, lelkünket. A középkor szerzete-seinek naponta ötször előírt időpontokban zsolozsmázniuk kellett. Ez nagyon monoton tevékenység, ám arra kiválóan alkalmas, hogy más tudatállapotba hozza a végzőjét, ami a hétköznapiánál sokkal megfelelőbb a „másik” világgal való találkozásra. Egy beavatottól, paptól vagy szerzetestől ráadásul elvárt, hogy az átlagemberénél közvetlenebb kapcsolata legyen Istennel. Ezek alapján már csak le

kell vonni a kézenfekvő következtetést: a körtemplomokban, s nem is kell csak azokra szorítkoznunk, gyógyító szertartások is zajlottak, amelyek legalább részben hangok segítségével történtek.

– Gyakran utal az épületek számmisztikai, asztrológiai összefüggéseire. Hogyan bizonyítható az építészek illetén szándéka?

Középkori templomaink kifestésében gyakran jelenik meg a Világbíró Krisztus, akit a négy evangélista vesz körül, ám nem emberi alakban, hanem asztrológiai jelképeikkel: tinóval, oroszlánnal, sással, angyallal. Egyértelmű, hogy a kor tudós embere használta az asztrológiát, annak jelképrendszerében gondolkodott. A bényi rotunda jó példa a számmisztika építészeti alkalmazására. Az épületnek 7 nyílása és 12 falfülkéje van. E két szám a 3 és a 4 összege, illetve szorzata, és a kor, mint azt *Szt. Viktori Hugó* le is írta, ez utóbbiakat tekintette a legkisebb páratlan, illetve páros számnak. A kor gondolkodásában az 1 nem a legkisebb, hanem a legnagyobb szám volt, az Egység jelölője.

– Olyan körtemplomokról is ír, amelyek hosszhasznas épületekben voltak.

Igen, ezeket *Dejtén* és *Hidegségen* találjuk, több ilyen nincs is a Kárpát-medencében. A kerek belső formák négyszögletes külső falak mögé rejtését az ortodox, azon belül is főleg a kaukázusi kereszténység kedvelte. Tekintve, hogy az 1061-ben *I. Béla* királyunk alapította *szekszárdi* monostor templomának alaprajza szinte azonos egy

Kiszombor

örmény templomával, továbbá, hogy a *tarnaszentmáriai* Sárlos Boldogasszony-templom is egyértelmű kaukázusi hatásokat mutat, vitán felül áll, hogy a XI-XII. században a térség építésze kihatott a Kárpát-medenceire. Régészetünk és történetírásunk hallani sem akar *Árpád* népének kaukázusi kapcsolatairól, nemhogy a későbbi építészeti impulzusokról, ám a legújabb genetikai és néprajzi vizsgálatok tükrében ez az elutasító álláspont már tarthatatlan.

– Hivatkozik *László Gyula* kettős honfoglalás elméletére, valamint az avarok és *Árpád* magyarjainak békés találkozására.

Régészetünk úgy tartja, hogy *Árpád* népe csak nagyon lassan vette birtokba a Kárpát-medencét. Vajon miért voltak ilyen visszafogottak, ha „kalandozók” céljára nem voltak restek nyugatra vonulni? A válasz előtt zárójelben megjegyzem, hogy sem a honi leletekben mutatkozó zsákmány szerény mennyisége, sem az egy kézen kényelmesen megszámlálható,

Tarnaszentmária

Rábászentmiklós

külföldön talált, magyar katonai hadmozdulatokhoz köthető régészeti leletek nem támasztják alá, hogy szinte évente indultak volna magyar kalandozások. A könyvemben bemutatott térképeket már *László Gyula* professzor is észrevette. A Kisalföld déli, ma is Magyarországhoz tartozó részén alig vannak honfoglalás kori lelőhelyek, viszont számos IX. századnak mondott „avar” temetőt ismertünk. Ebből következik, hogy a Dunántúl foglalt volt, ott avarok éltek, és miattuk nem tudott továbbvonulni *Árpád* népe. Az évtizedekig békésnek tűnő kapcsolat a X. század közepén megbojtomolhatott. Az ebből az időből származó régészeti leletek temetőfelhagyásokról, áttelepítésekről tanúskodnak.

– Megírja-e az erdélyi körtemplomok történetét is?

Igen, de előtte Északkelet-Magyarország különleges templomai következnek, majd utána az erdélyiek.

Megjelent: Magyar Demokrata, 2017. 08. 09.

Nádásd-Öskü

Örmények – Budán!

A XI. Örmény Nemzetiségi Napot rendeztük meg!

Az ANI Budavári Örmény Nemzetiségi Színház újabb csillogó előadással járult a fel-séges Publikum színe elé: *Yehudi Menuhin is Őt hallgatta* címmel. Csupa rejtély, ami majd kiderül. *Várady Mária* elnök rövid számvetésével kezdődött az Akadémia utcai Színházterembe meghirdetett találkozó.

12 év alatt nálunk léptek fel: *Flórián Antal, Agárdy Gábor, Voith Ági, László Károly, Körtvélyessy Zsolt, Simon András, Andor Edit, Máté Krisztián, Gáti-Németh Duó, Yengibarían Dávid, Hajtun Zsuzsa, Szilasi Alex, Haik Viki, Hegedüs Váler, Schupp Gabi, Bardóczzy Attila, Bregyán Péter, Mihályi Győző* .... s még hány kedves kolléga.

Nahapet Kucrag Krunk / Grung (Daru-madár) című hajrenét *Jeges Krisztián* szívből vágyakozva adta elő *Hovhannesian Eghia* fordításában. Ezután a Krunk dallama már-már ismerősen csendült fel *Várady Mária* tiszta hangján az elmaradhatatlan 3000 éves örmény hangszer, a duduk kíséretében. Komitász fájdalmas dallama szólt, akárcsak az „örmény összejöveteleken a világban szétszóródott, diaszpórában élők szokásává vált” Európában, Amerikában.

Juhász Endre dudukművész különösen szép technikájával önálló örmény népdalt játszott, de a „Szurp, szurp (Szent, szent) fennkölt himnikus ókeresztény dallama is Várady Mária szólójával jól illett a műsorhoz.

Budán, a Várban él *Lukács György István* kulturális diplomatánk, akinek megjelent

második könyve: *Giogio – Stefano* címmel. A könyvbemutatón kérdéseinkre válaszolva elmondta változatos, ám küzdelmes pályáját. Magyarország külképviseletében dolgozva nyolc évet töltött Rómában, hat évet Albániában, aztán Párizsban, bárhol ahol szükség van rá. Bejárta Itáliát, Európa nagy részét, járt Örményországban, ahonnan őseink származnak. Beszél olaszul, oroszul, franciául, németül, albánul, latinul, s az elengedhetetlen angol nyelven is.

Ősei, a Luszhigian család Erdélyben Gyergyószentmiklóshoz és

Várady Mária

Juhász Endre

Erzsébetvároshoz kötik. Nagyformátumú, eddig nem tapasztalt igényességgel megírt könyveket tett le az asztalra.

Kedves Olvasó! Ne bosszankodj, hogy nem érted mindenik nyelvet, amelyen szövegrészek vannak. Nézd az európai nyelvek latin betűinek közös keresztény gyökerét, ami bennünket összeköt. Oly távoli az örmény betűk esztétikai megjelenése! És mi mégis példásan, nagyfokú lojalitással beilleszkedtünk! Mi mindig építelni akarunk!

Az 1848-as forradalom 170. évfordulója közeledtén a Szerednyei György /alias Lukács György István/ Giorgio- Stefano című könyvének legsötétebb lapjait kell ideznünk.

„A Zalatnához tartozó aranybányák legvéresebb napja 1848 október 24, amikor a fellázadt oláh hordák lemészárolták a falu népét, vezetőiket. ...felgyújtották a Bányagazgatóságot, majd a templomainkat – ...mindenkit megöltek, asszonyokat, gyerekeket, időseket – száználom nélkül – mint a vadállatok – papjaik áldásával! ...napokig heverték a főtéren – a hétszáz temetetlen áldozat közt.” Csak egyetlen hat hónapos csecsemő menekült meg román dajkája védelmében (Szerk. m. Lukács Béla erdélyi örmény származású, későbbi kereskedelemügyi miniszter). Sharagan szólt értük ezen az estén, örményül, Várady Mária lélekkel teli hangján.

A könyv szerzője megilletődve hallgatta Jeges Krisztián színművész mives előadását. Életre kelt a könyv egy nagy tudású,

Lukács György István

latin műveltségű színművész könnyed, elegáns, magas színvonalú tolmácsolásában.

Yehudi Menuhin világhírű hegedűművész többször járt Budapesten. És ŐT hallgatta. De ki az az Ő? Aki a titok magyarázatát adta: Mikó István Jászai Mari-díjas színművész, Érdemes művész, zeneszerző, rendező. Valamikor az 1960-as évek elején történt, hogy Yehudi Menuhin világhírű művész ellátogatott a Lórántffy Zsuzsanna Ének- Zene Általános Iskolába.

Balról: Szabó Anikó, Mikó István, Jeges Krisztián, Várady Mária, Juhász Endre

Itt hallgatta meg Mikó István hegedűjátékát, akinek tanárnője valaha együtt lépett fel New York-ban Menuhinnal. És most köztünk volt *Mikó István*, aki lenyűgöző finomsággal, közvetlenséggel beszélt hozzánk. Történeteire, kérdéseire, úgy éreztük, válaszolnunk kell! Meg is tettük! Ma interaktívnak mondják az ilyen műsort. Mi tudjuk, hogy erre csak nagyon nagy művészek képesek! Emberi hangon, kedvesen, szeretnivalóan szólni a csodára váró közönséghez: Mikó István bölcs szeretete figyelt ránk. És mi szívünkbe zártuk Őt!

Hagyományainkból *Nóti Károly* nem hiányozhat. Ennek jegyében *Szabó Anikó* örmény származású színművésznő egy remek Nóti jelenettel ajándékozott meg minket Mikó István színdarabbeli feleségeként. Szabó Anikó kitűnő formában van. Már *Szőke István* is arra kérte Mikó Istvánt, hogy „továbbra is tartsa rajta a szemét.” Ennek pompás eredményét láttuk a *Krúdy Gyula* jelenetben. Anikó öntudatos, felkészült, szép, örmény és a miénk! A gasztronómiai élvezetekről is csillogó szemmel, rafináltan értekező Mikó Istvánhoz fogható nincs senki a

szakmában. Méltó művésztársa, partnere Szabó Anikó színművész.

Igazgyöngyszemek az élet örömeiről – felejthetetlen estén.

Zárásként a bemutatott könyv dedikálása. Könnyed csevegés a hétféle örmény sütemény mellett, és gránátalma-nektár szomjunktak oltani.

Hálásan köszönjük mindezt a Budavári Önkormányzatnak, fő támogatóknak és személyesen *Dr. Nagy Gábor Tamás* polgármester úrnak. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek, *dr. Issekutz Sarolta* elnökasszonynak köszönjük lankadatlan pártfogását. Kiemelten köszönjük *Esztergály Zsófia Zita* Fővárosi Örmény Önkormányzat elnökének és munkatársainak, hogy nagylelkűen befogadott a székhelyükön lévő Színházterembe. Vendéglátó szeretetében kitűnően érezte magát MIN-DENKI! Köszönöm önkormányzatunk minden munkatársának, *Sasvári-Merza Krisztina* képviselőnek, *Szűcs Enikő*nek pedig gyógyulást kívánunk! *Bójtós Opra Györgyi* beugróként is prima! Ha Isten megadja s élünk: jövőre Veletek, ugyanitt!

Lélek és test nívós eledelben részesült!

Várady Mária

XV. kerületi megemlékezés 1848-ra

Kiss Ernő örmény származású '48-as altábornagy aradi vértanú emléktáblájánál március 14-én szervezett megemlékezést a XV. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat. A beszédet *Nuridsány Zoltánné* elnök tartotta. Közreműködött Várady Mária színművész.

Forrás: Életrajzok c. kerületi újság) Fotó: dr. Csernus Gábor

Balról: Várady Mária, Lovas Katalin, Nuridsány Zoltánné és Belényessy István

Archívumunkból

Magyar örmények!

A hazai örménység egyetemessége és a nemzeti kultúra érdekében szózatom van hozzátok. Szeretettel kérlek, hallgassatok meg jóakarattal!

Szinte négy éve már, hogy gyászoljuk *Szongott Kristóf*ot. Elég idő ahhoz, hogy a magyar örmények legjobbjai mélyen érezzék *Szongott Armeniájának* nem pótolható hiányát.

Az Armenia, a prófétaí rajongású és lázas tevékenységű *Szongott Kristóf* alkotása és lankadatlan áldozó munkája, két évtizeden át az egyetlen látható kapocs, az egyedüli közös intézmény volt a magyar örmények közt. Nagy célokat szolgált, nagy feladatokat teljesített. Első sorban hangos tanúbizonysága volt örményeink példás és feltétlen magyar hazafiságának. A hazai örménység emlékezetes múltjának feltárásával, az örmény hagyomány ápolásával, a hajdan dicső és most is bámulatos életerejű örmény nemzet ismeretetésével felélesztette és ébren tartotta örményeink romlatlan részében a már-már elhalványult faji érzetet és tudatot, megszilárdította az ősi erényeket, és elismert igazsággá propagálta azt aényt, hogy a jó örmény a legjobb magyar. Tette mindezt erős katolikus szellemben és abban a tudatban, hogy a mély vallásosság az örmény jelleg lényeges vonása.

Az Armenia két évtizeden át melegágya volt a hazában minden csiraképes örmény eszmének. Innen sarjadztak ki örmény intézmények. Körübe sorakoztak a hazai örménység vezetői, az örmény rítusú egyháznak, az immár egyedüli igazán örmény intézménynek vezérférfiai, a tudomány, a politika, a társadalmi élet örmény

irányadói és tényezői. E szerény vetésből életreméltó eszmék keltek ki s kértek eget. Nagy koncepciók érlelődtek a megvalósulás felé. Nagycélú intézmények voltak alakulóban. Derengett a magyar-örmény renaissance hajnala.

De *Szongott Kristóf* nem élte meg a napkeltét. A munka láza felemésztette a szervezetet. A porhüvely összeomlott. És elapadt az ő szellemének élő forrásából táplálkozó Armenia.

Pedig talán soha sem volt nagyobb szükség reá, mint most. Forrongásban van a kis magyar-örmény kozmosz. S most nemcsak rajongó ábrándok szövéséről van szó, hanem reális tervek megvalósításáról, megalapozott örmény intézmények kialakulásáról. Mélyre és messzeható nagy kérdések vannak napirenden. Az egész magyar örménység megmentése és ezzel a legmagyarabb, legmegbízhatóbb magyar elemnek, s a nemzeti kultúra egyik legérdekesebb és legértékesebb árnyalatának, kelet felé irányuló történeti hivatásunk leghivatottabb médiumának fenntartása... Meglevő örmény intézményeink szilárdítása és eredeti jellegük kidomborítása. A szerves fejlődés követelte új intézmények megteremtése. Az örmény múzeumnak, mint a hazai örmény hagyomány letéteményesének és a világörménység részéről a magyar nemzeti kultúra oltárára leteendő örök hálaáldozatnak fejlesztése és betetőzése. A magyar-örmény irodalom és tudomány ápolása. És a fontos és sürgős közügyeknek még egész hosszú sorozata.

A hazai napi sajtó és különösen az örmény lakta helyek lapjai állandó

figyelemmel vannak az örmény ügyek iránt és sok jóakarattal tárgyalják azokat. De ezen lapokat hirtelenül és nyomtalanul elfújja az idő, mint az őszi szél a fa leveleket. Mindenik csak a maga szűk körében kelthet momentán érdeklődést... Állandó, biztos programmá, feltétlenül tárgyilagos, komoly irányú, irodalmi és tudományos színvonalú folyóíratra van szükség, amely beható tanulmány alapján tárgyalja a nagy eszmekört, amely eljut minden illetékes tényező kezébe, amely kötetekbe gyűjtve maradandó értékű tárháza legyen a múlt emlékeinek, a jelen tudatos, szerves munkájának és a jövő biztosításának...

A magyar-örménység vezető tényezőinek, kiválóinak, azon lelkeseknek, akikből még nem halt ki az örmény érzet és tudat, akik vallják, hogy a magyar-örményre szüksége van e hazának és különösen az erdélyi magyarságnak, erkölcsi kötelességök, hogy ne engedjék elenyészni az Armeniát és nagy feladatait. Lehetetlen, hogy azt, amit elbírta a gyöngé és szegény Szongott Kristóf egymaga, azt ne bírná el nagy szellemi és anyagi erővel rendelkező örményeink összessége, illetőleg egy tette és némi áldozatra kész lelkes csoportja...

Szamosújvár, 1910. augusztus 28.

Dr. Herrmann Antal

(Rövidített, szerkesztett változat)

A Genocídium 103. évfordulója

A Budapesti Örmény Katolikus Plébánia méltó ünnepélyességgel emlékezett meg az örmény nép elleni 1915. április 24-én Izstanbulban beindult kegyetlenség sorozat napjáról.

Az örmény nyelvű szentmisét ministránsok és kórus közreműködésével, az izstanbuli Szent János templom plébánosa,

Vartan atya mutatta be, sok örmény katolikus és apostoli hívő jelenlétében. A szentmise után a Genocídium 100. évfordulójára elkészült, a templom külső falára elhelyezett keresztés-kőnél az örmény önkormányzatok, és civil szervezetek elhelyezték a kegyelet koszorúit.

Z A D

Vahán atya

Koszorúzás a dunaparti kőkeresztnél: Szongoth Gábor és Zakariás Antal Dirán

TÁJÉKOZTATÓ

Kedves örmények és erdélyi örmények!

Tájékoztatlak benneteket a szószóló választás tényeiről. Az elmúlt időszakban több, egyoldalú, illetve feltételezett és manipulatív információ látott napvilágot. Ezért nézzük kizárólag a tényeket, azokat is lényegre törően.

- Az Országos Örmény Önkormányzat által állított listán szereplő *Dr. Simani Silva* asszonyt április 8-án az Országgyűlési Választások alkalmával a regisztrált örmény nemzetiségi választók bejuttatták a Parlamentbe. *Dr. Simani Silva* rövid időn belül átveszi megbízatását.

- Személyéről az általa elhangzottak alapján elmondható: az erdélyi örmények körében valóban nem, de az örmények körében ismert, hiszen belgyógyásként sokat kezel, kezelte. Korábban nem vett részt önkormányzati és közigazgatási feladatok ellátásában, de regnálásával természetesen ez megváltozik. Származását tekintve szíriai örmény. Családjának egy része Örményországban él. Anyanyelvi szinten beszél örményül, anno Magyarországon tanult és azóta itt él. Egyesek kurd származását híresztelik, de ez megalapozatlan információ.

A jelöltállításról

- A törvény szerint listát állítani az Országos Örmény Önkormányzat (lásd: OÖÖ) tud. Ennek elnöke *dr. Serkisian Szerván*. A képviselők a jelöltek személyét illetően nem tudtak megegyezni. A 4 ülést, amelyet ezügyben összehívtak, létszámihiány miatt eredménytelenül zárták.

- Szószólói státuszért lobbizott az OÖÖ elnökénél: *Dr. Turgyán Tamás*,

Dr. Puskás Attila, Avanesian Alex és Akopjan Nikogosz, valamint *Dr. Láng Péter*. Jómagam nem.

- Miután nem az önkormányzat működését érintő kérdésről, hanem azon túlmutató, magyarországi és ezáltal erdélyi örmény közösség számára fontos pozícióról volt szó, az utolsó ülésen megjelent többségi képviselők úgy döntöttek: felülemelkednek azon, hogy hatalmi harcok miatt – a 13 magyarországi nemzetiség között egyedülként – képviselést veszítsen az örmény közösség. Az ülésen ezért döntéssel állítottak listát, nem pedig szavazással.

Arra vonatkozóan, hogy milyen módon kell listát állítani, a törvényben nincsen teljeskörű előírás. Ennél fogva vélhetően vitatható.

A Nemzeti Választási Bizottsághoz beadott lista: *Bezjian Antranik Lutfi, Dr. Simani Silva, Malhazjan Vahan, dr. Serkisian Szerván, Esztergály Zsófia Zita*.

A szószóló-jelölt lista alakulása

- A törvény értelmében a listán szereplő első helyen lévő jelölt az, aki alapértelmezettként szószóló lesz. A Nemzeti Választási Bizottság két főt törölt a listáról. Ennek oka: Vahan-nak és Lutfi-nak nem volt országos választásra kiterjedő nemzetiségi regisztrációjuk, amit a megadott időintervallumban sem módosítottak. Sem személyesen, sem papíron, sem online felületen.

- Lutfi Szervánt hibáztatta, ezért feljelentette több helyen.

- Addig azonban míg ezekben nincsen eredmény – a magyar törvények szerint – mindenkit megillet az ártatlanság

vélme. Ezért manipulatíván megfogalmazott írásokban terjeszteni feltételezett bűncselekményt, nem okos dolog.

• Aki az Erdélyben élők közül eddig nem találkozott Bezjian Antranik Lutfival, vagy nem ismerné, az alábbi linken tudja megnézni. A tüntetést az Orbán-kormány ellen szervezte egy civil szervezet, miután kiadták a baltás-gyilkost Azerbajdzsának. Lutfi 2 perc 16 másodpercnél látható.

Link: https://index.hu/video/2012/09/05/orban_ha_ferfi_vagy_gyere_ki/

• Az OÖÖ elnökéről: a többi között jogász végzettségű elnök már értesült a szerrinte lejárató kezdeményezésekről, amely mögött a sértett lobby-csoport tevékenységét feltételezi.

Az erdélyi örmények listán való szereplése

• Az Erdélyben élőknek talán újdonság, itthon nem: 2017 telén leültem minden vezetővel tárgyalni félretéve az elzárkózást, illetve a „megmerevedett” régi konfliktusokat, és higgadtan szemtől szemben beszélgettem mindenkivel. Általánosságban a közösségben megmutakozó irányokat mértem fel. Felfrissítettem benyomásaimat. Ezek tartalmas beszélgetések voltak, ezúton is köszönöm mindenkinek.

• Ezen beszélgetések egyikén jött szóba a közelgő választás, és javasoltam az OÖÖ elnökének: demokratikus volna, ha a listára felkerülne az erdélyi örmény közösségből is valaki, hogy közösségünk képviselve legyen a Parlamentben (dr. Turgyán Tamásnak magyarországi viszonylatban ez nem sikerülhetett). Ez a tavalyi beszélgetés realizálódott végül a választásokon személyemben, amely végtére is meglepetésként ért.

• A választást követő konzultáción egyeztünk meg abban, hogy a szószóló beiktatását követően én az erdélyi örmény közösséget fogom képviselni a szószólói kabinetben. Puskás Attila levelére reagálva: nem konkrét személy, vagy valamilyen egyesület érdekét, hanem a KÖZÖSSÉGET képviselem. Nem Sarolta, vagy Szeván embereként vagy árnyékában dolgozom.

Mindenkinek kellemes hetet kívánva:

Esztergály Zsófia Zita elnök

Fővárosi Örmény Önkormányzat

Cím: 1054 Bp. Akadémia utca 1.1/178

Fax: 06-1-332-17-91

Mobil: 06/70-409-8888

**FŐVÁROSI ÖRMÉNY
ÖNKORMÁNYZAT**

Մայրաքաղաքի Հայկական Իրավարարչություն

Kányádi Sándor

Játszva magyarul

aki megért
s megértet
egy népet
megéltet

*A szalonnai
református
templom
(1974) (cikk: 5. old.)*

Beder Tibor

A magyar-örmény identitás lényege

1. Arra a kérdésre, hogy ki is vagyok én, utolsó könyvemben válaszoltam: örmény és német gyökerekkel is rendelkező **székely-magyar**. A hangsúly a magyarra alapozó székelyen van. Földrajzi értelemben Kárpát-medencei, ezen belől erdélyi, tovább szűkítve a kört székelyföldi, szüleim révén pedig Alsó- és Felső-Háromszéki székely-magyar.

Amint említettem, van bennem örmény rész is, amelyet szívesen felvállalok. De másképp élem meg ezt egy örményországi, csak örményül tudó szemlélyel szemben, mint egy regáti, csak románul beszélővel és megint másképp egy Magyarországon élő újonnan betelepült magyarul is beszélő örménnyel. Belőlük hiányzik valami, ami bennünk magyar-örményekben megvan. Ebben a valamiben benne van annak a sokszáz évnek a sikeres és kevésbé sikeres, békével és háborúkkal terhelt története is, amit közösen éltünk meg e szűk hazában magyarok, székelyek és az ide települt örmények. Ebből a hármas csoportból jött létre, született meg Erdély földjén ez az új entitás, amelyet magyar-örményeknek nevezünk.

Ma már csak néhány száz van belőlük, legtöbb Gyergyószentmiklóson, valamivel kevesebben a hajdani örmény fővárosban Szamosújváron, Erzsébetvárosban, Csíkszépvízen. A többi magyar-örmény Erdély különböző helységeiben talált otthonra. A trianoni békediktátum után az erdélyi magyar-örmények egy része ismét vándorbotot vett a kezébe és a román

uralom elől kitelepedett Magyarországra. Itt akadt egy cselekvő ember, az erzsébetvárosi gyökerű dr. Issekutz Sarolta személyében, aki Budapesten létrehozta az *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületet*, amelynek igen nagy szerepe van a magyar-örmény identitás megtartásában Kárpát-medence szerte.

Beder Tibor

Másképpen fogalmazódik meg bennük a haza és ország fogalma is. Az erdélyi magyar-örmények egy része egy új haza reményében települt át Magyarországra. Mert a haza egy olyan hely, ahol a nyelv is otthon érzi magát, ahol nem korlátozzák használatát és nem küldik mindig a második helyre. Ezért hát minden magyar hazája anyanyelve is egyben. Az ilyen hazát magának érzi, büszke rá és kész áldozatot hozni érte. Mint ahogy tették az 1848-as forradalom idején a magyar-örmények, akik a közkatonáktól a tábornokokig álltak ki a magyar szabadság mellett. Ezért Örményország számukra egy ország, a haza pedig a magyar nyelv, amely bennük van. Így hát ők se nem magyarok, se nem székelyek, se nem örmények, hanem csak így egyszerűen **magyar-örmények**. Vigyázzunk hát rájuk, hogy még sok száz éven át maradjanak meg ebben az állapotukban.

2. Gyulafehérvártól északra, nyolc kilométerre, a Maros jobboldali teraszán áll a *Jékely* által gyönyörű versben megörökített marosszentimrei gótikus református templom. Úgy áll ott figyelmeztően, akár az örmények szent hegye, az

5165 méter magas Ararát a török állam területén. A marosszentimrei templomot a Nagyszében ostromára induló *Mezid bég* török serege felett aratott 1442-es győzelem emlékére emeltette a kereszténység ünnepelt hőse, *Hunyadi János*.

A kis templomnak ma már nincsen gyülekezete, a hajdani magyarság már rég kihalt, még mutatóban sem akad egy a faluban. A templom falai omladoznak, ablakai és kövei töredezettek, harangja pedig már rég nem hirdeti Hunyadi János 1456-os nándorfehérvári diadalát, melynek emlékére a pápa világszerte elrendelte a déli harangszót. Ha a marosszentimrei templomra gondolok, mégsem a romlás fájdalmát érzem benne, hanem az 575 évvel ezelőtti győzelem mámorát.

Tudom, hogy közöm van hozzá, olyanformán, ahogy az elfoglalt és megszállott Kolozsvárhoz és Szamosújvárhoz is, hiszen kövekben, faragványaiban beépültek elődeink álmai is. Ezek az álmok pedig azt sugallják, hogy mi nemcsak múltjában, régi épületeiben, omladozó szentegyházaiban, a világtól elzárt falvaiban és árva temetőiben vagyunk jelen Erdély földjén, hanem az itt élő közel kétmillió magyar és az általuk virágzó magyar kultúra okán is.

Ez a kis templom arra figyelmeztet, hogy ha elődeink álmát meg akarjuk valószínűsíteni, úgy csak a győzelemre kell összpontosítanunk. És ebben mindenkinek a maga lelkiismerete szerint kell eljárnia.

Hogy van az, hogy ahányszor csak átmegegyek Marosszentimrén és megpillantom az omladozó falu gótikus református templomot, átjár az otthonosság érzete, és sokkal jobban érzem magam itt, mint egy hasonló nagyságú erdélyi román faluban?! Mert itt van valami, ami a másik faluból hiányzik. És annak a valaminek a

neve: többlet. A többlet itt repdes a levegőben, az elhagyott templom köveiben, üres ablakaiban, a kérdéseinkben, a szívünkben és a lelkünk mélyén.

Több alkalommal, a kilencvennyolc éves korában meghalt édesanyám szülőfaluja, Lisznyó és a hegyoldalban fekvő temető jut az eszembe. Immár húsz éve is elmúlt annak, hogy halottak napján minden évben kimentünk a „sírokhoz”, ahogy ő nevezte, hogy az elődök sírján elhelyezzük a kegyelet és emlékezés virágait. Köztük anyai dédapám *Bedő Károly*, volt járási szolgabíró és felesége, dédnagymám *Zárug Mária* örmény származású tanítónő sírjára, aki 1828-ban született és 1896-ban, 68 éves korában halt meg. Csak felnőtt koromban eszméltem rá - az erdélyi örmény településeket, Szamosújvárt, Erzsébetvárost, Gyergyószentmiklóst és Szamosújárt járva - , hogy Zárug Márián keresztül nekem is közöm van az örményekhez. Nagyapám, *Bedő Tivadar*, aki ráeszmélésem előtt pár évvel, 87 éves korában halt meg, a sírba vitte édesanyja, Zárug Mária személyére, létére, eredetére vonatkozó minden információt, és a családi iratok között sem találtam egyetlen rá vonatkozó mondatot sem. Mindent, amit róla tudok, az 1903-ban született édesanyámtól hallottam, akinek születése előtt hét évvel dédnagymám már halott volt.

Ő az uzoni *Temesvári* báró testvérének leánya volt. Gyergyószentmiklósról származott. Uzonban házi tanítója volt a Temesvári gyermekeknek. Itt ismerkedett meg dédapámmal, aki Lisznyóba vitte férjhez. Lám dédnagymám születésekor (1828), 189 évvel ezelőtt a család és az egész örmény közösségnek a nyelve az örmény volt, ami azután fokozatosan elmaradt és helyét a magyar nyelv foglalta

el. Ha mai világunk forgatagára gondolok, úgy unokáim igen távol kerülhetnek hajdani örmény őseiktől. Mégis ahányszor csak ott vagyok a temetőben, a legszebb virágokat mindig az ő sírjára helyezem és elhalt őseim közül őt érzem a legközelebb magamhoz, mert ő a sokat szenvedett, hazánkban letelepült örmény népet idézi nekem, azt, amely magyarrá válása után is ragaszkodott őseihez.

3. A világ minden részén találkozunk velük. Őseik a királyszékes Aniban, Örményország akkori fővárosában laktak.

Kiűzetésük után először a Krím-félszigetre mentek, amely akkor a keresztény genovaiak fennhatósága alatt állott. Ott több helységben telepedtek le, de a tatár betörések miatt Lengyelországba és Moldovába menekültek. Kezdetben ott jól ment a dolguk, később azonban a moldvai vajdák arra akarták kényszeríteni őket, hogy hagyják el vallásukat, nyelvüket és szokásaikat. Az örmények inkább Moldovát hagyták el.

Talán nincs még egy nép a zsidókon kívül, melynek történelme jobban tükrözné a megmaradásért folytatott szívós küzdelmet. A K.e 612-ben alakult örmény rabszolgatartó állam hatalma csúcspontján a Káspi tengertől a Földközi-tengerig terjedt. Ázsia e térségének a legjelentősebb állama volt, amely az Ázsia felől a Földközi-tenger felé vezető legfontosabb kereskedelmi utak csomópontjában feküdt. Épp ez okozta a vesztét is.

Perzsa, makedón, hellén, római, majd ismét perzsa, majd arab, török uralom alá került. Az 1555-ben kötött török-perzsa egyezmény értelmében keleti részét Perzsiához, a nyugatit Törökországhoz csatolták és majd csak 363 év elteltével, 1915-1920-as években alakult újra Örményország a Szovjetunió fennhatósága

alatt. Igazi függetlenségét csak a szovjet birodalom szétesése után nyerte vissza. A hajdani főváros Aniköy (Anifalva) néven ma már Törökország területén fekszik. Ugyancsak ide került az örmények szent hegye, az Ararát is és a hajdani Örményország közepét jelölő Van tó is.

4. Ha jól számítom, 762 éve annak, hogy az erdélyi örmények őseit elűzték Ani városából. Dédnagymamám révén én a 39. generációhoz tartozom (száz évre öt generációt számítva) és még mindig ott van bennem az örménységhez való tartozás tudata is. Mindezt egy pár látható jelnek tulajdonítom: a lisznyói temető sírkövének, amelyen ott van Zárug Mária neve is, édesanyám pármondatos visszaemlékezésének és az erdélyi örmény településeknek. Mert csak ez maradt meg belőle, de ez elég, hogy segítségével egy régmúlt világot építsek fel magamnak. Ebben segítenek az itt élő magyar-örmény közösségek önismereti és önmegtartó rendezvényei.

Meddig él az ember és hogyan él benne a többlet, amit génjeiben hordoz?! Hogyan él bennem az örménység?

Az ember addig él, amíg meg nem hal, de még utána is fennmarad útódai, rokonai, ismerősei emlékezetében, amíg ők is meg nem halnak. Az idő rostáján mindenki kihull egyszer, de a közösség, melynek cselekvő tagja volt valamikor, nyelvében, szokásaiban, cselekvéseiben, vagy csak tudatában tovább élte mindenkit. Olyanformán, ahogy bennem is tovább él dédnagymamám emléke. Erdélybe érkezésükkor anyai részről való dédnagymamám ősei örmények voltak, később örmény-magyarokká, majd a századfordulóra (1800) magyar-örményekké váltak, hogy bennem székely-magyarrá lényegüljön. De Zárug Mária révén van bennem

örmény rész is, ettől jobban érzem magam és lélekben gazdagabb vagyok, mert őáltala nekem is közöm van az örmények több évezredes kultúrájához, amely a megmaradásért vívott szívós küzdelem példaképévé magasul előttem.

Ha évente egyszer-kétszer megállok a több mint kétméteres sírkő előtt, hogy virágot helyezzek reá, a marosszentimrei református templom tornya jut eszembe, amelyet a magyarok győzelmére emeltek öt és félszázad évvel ezelőtt.

„Drága Dédnagyamám! – mondom neki. Ez a sírkő, melyet a Te neveddel is megjelöltek, akárcsak a marosszentimrei templom tornya, a győzelmet hirdeti. A Te

győzedelmedet is. Hiszen Te nem haltál meg, mivel bennem újra élsz, és 9 unokám és két dédunokám közül, akik neked szépunokáid, majd csak találók egyet, aki tovább viszi az emlékezés fonalát. Sokat segíthetsz majd abban a küzdelemben, melyet létünkért és megmaradásunkért folytatunk Erdély földjén, nap mint nap. Mert míg csillag lesz az égen, fű a mezőn, amíg az erdőben fa nő és a Nap koronája világít ránk, jogos küzdelmünket nem adjuk fel. Örökké élj hát bennünk és Isten is éltesse drága Dédi.”

Csíkszereda, 2017. szeptember 29.

Beder Tibor

(2008. március 21.)

Kerek évforduló – 150 évvel ezelőtt született

Urmánczy Nándor hagyatéka

Hitt Magyarország feltámadásában

Fekete István szerint egy ember addig él, ameddig emlékeznek rá. Urmánczy Nándor élen járt a Trianonban megcsonkított, lelkiileg megtört Magyarország újraélesztésében. Több mint 600 szoborcsoport felállítás mellett pályázatainak születtek a „Hisszek Magyarország feltámadásában”, vagy a „Csonka Magyarország nem ország” jelmondatok.

Urmánczy Nándor gondolkodását akkor értjük meg igazán, ha életútját a maroshévízi *Czirják Károly* kutatásai alapján követjük. Az Örményországból származó család a XIII. században betörő szeldzsuk törökök elől Perzsiába menekült, ahol az Urmia-tó melletti, azonos nevű faluban telepedett le. Több évszázad múltán a lengyelországi Lemberg, mai nevén Lvov (Ukrajna) városába költözött, a család egyik ága itt vette fel az *Urmánczy* nevet. A XVII. században Erdélybe települtek, majd Gyergyó-Topliczán (Maroshévíz)

kötötték ki, 1868. október 1-jén itt született Urmánczy Nándor.

A cseperedő ifjú komoly tanulmányokat folytatott. Anyanyelvi szinten beszélt románul, angolul, németül, franciául, jogi diplomája birtokában pedig főszolgabíró lett. Munkája mellett közfeladatot is vállalt, megjelent írásaiért az Erdélyi Kárpát Egyesület ki is tüntette. Maroshévízen ő alapította az első állami iskolát, valamint az első helyi újságot, míg családjá az egyik házukban nyitott kórházat, és állta az orvosok, asszisztensek egy részének

fizetését. Nem kevésbé volt jelentős a közlekedés fejlesztésében végzett tevékenysége, hiszen az ő közbenjárására fejeződött be Szászrégen és Gyergyószentmiklós között a székely körvasút építése.

A politikai életbe is bekapcsolódott. Függetlenségi és 48-as programjával 1902 októberében lett országgyűlési képviselő, mely tisztségét 1918-ig töltötte be. Az I. világháború idején, 1915-ben önkéntesként bevonult, majd kormánybiztosként a Monarchia isztriai kikötővárosába, Pólába (Pula) helyezték, hogy a magyar tengerészek helyzetéről adjon jelentést.

1918-as leszerelése után első útja a Károlyi-kormány külügyminiszteréhez, *Linder Bélához* vezetett, akit részeg gazembernek nevezett. Károlyit sem kímélte, szintén személyes találkozásukkor vele szemben az országromboló kifejezést használta.

A trianoni tragédiát követően a megcsönkített Magyarországról két évtizedig nem tért vissza szülőföldjére. Nem a románok által elkobzott több mint tízezer holdnyi birtokát sajnálta, hanem az országot ért igazságtalanság és hálátlanság bántotta. Állítását történelmi példával bizonyította: „*Mi védtük századokon át Nyugat-Európát a kelet felől ostromló török, tatár támadásokkal szemben.*”

Életét ettől kezdve a terület- és lakosságvesztés miatt lelkileg megtört magyarság

felélesztésének szentelte. Megalapította a *Védő Ligák Szövetségét*, amely 1920-ban olyan jelmondat, illetve ima megírására hirdetett pályázatot, amely a nemzet összetartozását hangsúlyozta. A győztes gondol-

lat megjelenhetett sajtótermékeken, könyvek címlapján, az iskolákban pedig mindennap ezzel kezdődött a tanítás. Nyerte-se *Papp-Váry Elemérné*, született *Sziklay Szeréna* Hitvallás című verse lett, melynek első három sora - „*Hiszek egy Istenben, Hiszek egy hazában, Hiszek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában*” - szállóigévé vált.

A történetnek azonban ezzel még nem volt vége. 1920 végén Urmánczy kezdeményezésére a Védő Ligák Szövetsége a vers megzenésítésére is pályázatot írt ki. A tíz legjobbnak ítélt beadványt az operaházban, míg *Szabados Béla*, az Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola tanárának díjnyertes művét 1921. május 28-án a Szent István-bazilikában mutatták be.

Hátra volt még a jelmondat kihirdetése, ezt *B. Szabó Mihály* nyugalmazott főispán fogalmazta meg: „*Csonka Magyarország - nem ország, Egész Magyarország - mennyország.*”

Urmánczy országmentő tevékenysége az Erdélyi Székely Nemzeti Tanács megalakításával folytatódott. Jelentős kezdeményezése volt az Észak-Dél-Kelet-Nyugat

szoborcsoportok 1921. január 16-i felállítása a pesti Szabadság téren, amelyhez az *Ereklyés Országzászló Egyesület* mozgalma kapcsolódott. Ez utóbbi keretében a történelmi ország minden sorsfordító helyszínéről, így *Kossuth* és *Petőfi* szülőházának talajából, az 1848-as honvéd és az I. világháború Magyarország szempontjából legjelentősebb csataterének temetőiből hozott földdel alapozták meg a négy szoborral szemben álló Ereklyés Országzászlót 1928 szeptemberében. Oldalára felirat került: „*Jövő nagyságunk alapját múltunk nagyjai rakták le.*” Az emlékmű felavatásakor, déli 12 órakor megkondultak az ország harangjai, és Urmánczy elmondta a lelkesítő gondolatait: „*Az a nemzet, amely nem bízik a maga erejében, és beletörődik abba, hogy mások irányítsák a sorsát, az a nemzet megérett a pusztulásra...*” Az esemény olyan döbbenet hatást gyakorolt az országra, hogy hivatalok, intézmények, magánszemélyek fogtak össze lakóhelyükön országzászló-állítás céljából.

Urmánczy csak huszonkét év után, 1940. október 23-án tért vissza szülővárosába, Maros-hévízre, minden feltűnés nélkül, szinte titokban. Úgy tűnt, hogy akkorra a gondviselés által reá rótt feladatát elvégezte, mert hazatérése után nyolc nappal, 1940. október 31-én holtan találták szobájában. A családi kriptába temették, sírjánál *József* főherceg avatott országzászlót, szülővárosa pedig posztumusz díszpolgári címet adományozott neki. Jogosan, hiszen

kezdeményezésére akkorra már közel 600 emlékművet állítottak, ráadásul érdemei közé tartozott a trianoni békefeltételek szerint Ausztriához csatolt Sopron és környékének népszavazással történt visszaszerzése is.

A második világháború után mindezen érdemei nem számítottak az új kommunista hatalomnak, Urmánczy Nándor neve szinte a feledésbe merült. Még az 1942 decemberében a Margitszigeten az *Erdélyi Férfiak Egyesülete* részéről állított emlékköpadjának felújítására is 2009-ig kellett várni.

Életműve igazi elismerése akkor kezdődött, amikor *Czirják Károly* 2009-ben Maroshévízen megalakította a *Dr. Urmánczy Nándor Egyesületet*. Amint a Demokratá-

nak elmondta, a település történetét kutatva ismerte meg a város magyar érzelmű, igazságot és nemzét szerető szülőttének történetét. Nem volt egyszerű dolga. A dokumentumok többségét a román hatalom megsemmisítette, segítséget csak a magyarországi levéltárakban fellelhető anyagok, régi újságok, valamint az Urmánczy Nándor unokájától kapott iratok jelentettek.

Czirják Károly szerint a helybeli magyarok szívesen emlékeznek városuk egykori szülőttére, ráadásul alkalmazottai kö-

zül élnek néhányan, akik szerény, igazságszerető embernek ismerték. Noha véleményüket még a románság egy része is osztja, az egyesület működtetése nem ment simán.

Három maroshévízi román civil szervezet beperelt. Szerették volna, ha az

egyesületet betiltják, hiszen alapszabályzatunk 5. pontja szerint minden önrendelkezési tevékenységet támogatunk. Végül egy évig tartó pereskedés után nyertünk, de a kastélyban akkoriban tevékenykedő helyi kulturális központ még akkor is igyekezett megakadályozni, hogy benne Urmánczy-emléknapokat tarthassunk. Mesterkedésük szerencsére nem sikerült - mondja az egyesület névadójának életrajzát több kiadványban is feldolgozó elnöke.

Azóta a család egy leszármazottja visszakarta a kastélyt, és remélhetőleg rövidesen felújításáról is döntenek. Ugyanerre lenne szükség az Urmánczy által építtetett fedeles fahíd esetében is, amelynek állapota napról napra romlik. Márpedig jelentősége azért is kiemelkedő, mivel napjainkra egész Erdélyben csupán három hasonló építmény maradt.

Erdély kiemelkedő jelentőségű szülőttjét Budapesten sem feledték el. 2013. október 1-én újraépítették emlékpadját a Margitszigeten, az ünnepi beszédet *Tarlós István* főpolgármester és *Németh Szilárd*, Csepel akkori polgármestere tartották. A Dr. Urmánczy Nádor Egyesület természetesen

képviseltette magát az eseményen, hiszen a kőpad felújításának gondolata tőlük származott.

Azóta Maroshévíz is emlékezett.

A templom kertjében *Kövér László* által avatott Urmánczy-szobor egyben a politikai adománya volt a település magyar lakosságának. Az eseményre a templom udvara zsúfolásig megtelt, hisz nem minden nap fordul elő, hogy a magyarországi parlament házelnöke személyesen látogat oda. A következő feladat az lenne, ha Urmánczy Nándor neve visszakerülne a tankönyvekbe, tevékenységét, valamint szerepét ismét tanítanák. Gyergyószéken és más településeken ezért is szervezünk évente róla elnevezett történelmi vetélkedőket - sorolja a tennivalókat Czirják Károly.

A valós történelmi példák helyett minden más esemény csak pillanatnyi lelkesedést válthat ki, amit azonnal elhomályosít a következő. Így működnek a könnyűzenei sikerlisták. Urmánczy Nándor azonban ennél jóval többet érdemel.

Szakács Gábor

Megjelent: Magyar Demokrata, 2017.

aug. 9.

Dr. Urmánczy Nádor emlékpada a Margitszigeten

Ereklyés országzászló 1928-ban a pesti Szabadság téren

Egy elfeledett közösség nyomában – levéltári dokumentumok az örményekről

Kevesen tudják, hogy az örmény közösség milyen jelentős szerepet játszott Magyarország történetében. A kora újkorban bevándorolt, elsősorban Erdélyben megtelepedett, kereskedelemmel foglalkozó nemzetiség sokat hozott a „Tündérkert” sokszínű gazdasági és kulturális életéhez. E bejegyzéssel a 100 éve történt örmény tragédiára is emlékezünk.

Gyűjteményünkben a középkortól a XX. századig számos irat tanúskodik az örmények magyarországi történetéről, és kimeríthetetlen tárháza lehet nemcsak a történettudomány művelői, hanem az örmény gyökerekkel rendelkező családfakutatók számára is. A bejegyzésben az örmények ezeréves magyarországi jelenlétére utaló levéltári forrásokból adunk ízelítőt, időrendben haladva, az alábbi témakörök szerint:

– Mióta „ismeri” egymást az örmény és a magyar nép? (Kezdetek, örmények a középkori Magyarországon)

– Az örmények megtelepedése Erdélyben

– Asszimiláció és az örmény nemesség kialakulása

– Az örmények és a magyar szabadság ügye, a beolvadás

– A XX. század

1. Mióta „ismeri” egymást az örmény és a magyar nép?

Egyes elméletek szerint a honfoglalás előtti évszázadokban a magyarok egy csoportja Etelköz helyett a Kaukázus irányába vándoroltak. Lehetséges tehát, hogy

élt egy kis magyar közösség az örmények szomszédságában, az Elbrusz és Ararát hegyétől északra a kora középkorban, bár ez a történészek között mai napig viták tárgyát képezi.

Ami bizonyos, hogy a mindig is egy vagy több nagyhatalom „barátságát” élvező Örményországot 1048-tól a szeldzsuk-törökök veszik birtokukba. Az 1071-es manzikerti, bizán-

ci vereséggel végződő csata után pedig egész Armenia a szeldzsuk-törökök kezére került. Uralmuk nem tartott ugyan sokáig, ám jelentős következményekkel járt: örmények tömegei menekültek-vándoroltak el hazájukból, a szinte egész világra kiterjedő örmény diaszpóra kezdetei ezekre az évekre tehető.

Középkori, magyarországi jelenlétükre bizonyítékaink is vannak: a **Kézai** és a **Thuróczi-krónikák** szerint már honfoglaló eleinkkel is jöttek örmények a Kárpát-medencébe. A vatikáni levéltár adatai szerint *II. András* írásban kérte *III. Honorius* pápát, hogy „adja hozzájárulását a király gyermekeinek Leo armeniai király leányával, *Laskaris Tódor* leányával és *Asén* bolgár cárral való

házaságához, bizza meg a templomosokat és a johannitákat Armeniába küldött fiának védelmével.” [1]

Budán és Pesten is éltek örmények a Mohács előtti időszakban. Budán Örmény utca, továbbá egy-két „Örmény” vezetéknevű kereskedő utalhatott jelenlétükre. Az 1413–1438 közötti időszakra 28 pesti bíróra és esküdtre van adatunk, *Kubinyi András* kutatásai szerint volt köztük örmény is.[2]

A középkorban, kora újkor elején tehát kisebb szórványban éltek örmények hazánkban, emléküket néhány örmény eredetű hely- és személynév őrizte. Az örmény bevándorlás újabb hullámára több száz évet kell előre ugranunk az időben, méghozzá 1672-be. A helyszín a „hanyatló Erdély”.

2. Az örmények megtelepedése Erdélyben

Az örmények *Apafi Mihály* fejedelemtől 1672-ben kaptak letelepedési engedélyt és ekkor kiváltságokat is nyertek. Az örmények ezért ezt az időpontot tartják az erdélyi betelepedés évének.

Az örmény hagyomány szerint az Erdélybe települt örmények, mintegy hat-száz család, előbb a határ melletti városokban telepedett le: Csíkszépvíz, Gyergyószentmiklós, Marosfalu, Petele, Görgényszentimre, Kanta és Ebesfalva (1733-tól Erzsébetváros) területére.

Besztercén is megpróbálkoztak a letelepedéssel, de onnan a szász iparosok és kereskedők féltékenysége miatt Szamosújvárra kellett vándorolniuk. Egyik legjelentősebb központjukká Erzsébetváros lett, de az említettekén kívül több településen is jelentős számban éltek. Foglalkozásukat tekintve főleg szűcsök, tímárok és kereskedők voltak. Erdélyben az idők során a kereskedelem és ipar egynegyede örmény kézre került.

Szamosújvár és Erzsébetváros (a két kiváltságos város) még 1850-ben is relatív örmény többségű városok voltak.

Az örmények gazdasági szerepére utaló levéltári forrásokról készített táblázat megtalálható az **Aktakaland** internetes felületén.

Az örmény kultúra virágzott: Erzsébetváros mecharista (örmény bencések) temploma a 18. században épült. (A templom alaprajzát az Országos Levéltár térképtárában a MNL OL S 84 – No. 89. jelzet alatt őrizzük.)

Az MNL OL-ben a településekre vonatkozó szabad királyi városi vagy mezővárosi rangra emelésre, továbbá vásártartásra vonatkozó privilégiumok elérhetőségéről az Aktakaland segédletéből nyerhet ki bővebb információkat.

Ide vonatkozóan, a Magyar Kancelláriai Levéltárban lévő, Szamosújvárra és Erzsébetvárosra és Szatmárnémetire vonatkozó iratok digitalizált képe vagy pontos jelzete a **Királyi Könyvek** adatbázisban található.

3. Asszimiláció

és az örmény nemesség kialakulása

Mária Terézia idején már nemesi címet is tudtak vásárolni, és egy évszázad alatt 60 körüli a kutyabőröt kapott örmény családok száma. A 19. század közepére gyakorlatilag integrálódtak a magyar nemességbe, magyar neveket vettek fel, fiaik jogi, katonai vagy hivatali pályára mentek. Hamarosan jelentős vármegyei tisztségekhez is juthattak. A középrétegek értelmiségi pályákra kerülve, illetve a helyi kereskedelemben pozícióikat megtartva elkezdtek szétszóródni Erdélyben és a Partiumban. Asszimilációjuk jelentősen megindult, anyanyelvükké a magyar vált.

A magyarországi örmény gyökerű családok iratanyaga a Magyar Nemzeti

Levélár Országos Levéltárában, a családi levéltárakban (P szekció) és a gyűjteményekben (R szekció) található. Az egyes családnevekre vonatkozóan a **Magyar Nemzeti Levéltár** és más levéltárak adatbázisaiban lehet keresni.

A **Királyi Könyvek** adatbázisban, az „örmény*” kulcsszóra 14 találatot kapunk: olvashatunk Illés és Jakab örmény kereskedők 1651-es vámmmentességéről, de akár „Despu György, Daskovszky János, Mane György, Dani Miklós görög és örmény borkereskedők” 1743-as útlevevényéről is.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött két nagy erdélyi vonatkozású irategyűttes, az **Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak** (F szekció) és az **Erdélyi Kancelláriai Levéltár** (B szekció) iratanyaga az az elsődleges forráscsoport, amire az örmények múltjának kutatásakor támaszkodni lehet.

Az ezekben található fontosabb örmény vonatkozású anyagokról az Aktakaland segédletében olvashatnak bővebben.

Az erdélyi levéltárakban történő kutatással kapcsolatban az Aktakaland segédletére kattintva találhat fontos információkat.

4. Az örmények és a magyar szabadság ügye, a beolvasás

A 19. század közepén mintegy 12–15 ezerre tehető az örmény identitással rendelkezők száma. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharcban hetvennél több örmény származású tiszt és mintegy kétszáz fő közkatonaként vett részt a magyarok oldalán. Köztük volt *Kiss Ernő* és *Lázár Vilmos*, akik Aradon vértanúhalált haltak. A megtorlás éveiben „a Szamosújvári börtön és a magánzárkák kellemetlenségeit a város örmény lakosai enyhítették, akik naponta gondoskodtak a fogvatartott magyar tisztek ebédjéről”.

Az elnyomás éveiből vannak adataink a Kossuth-emigráció és az itthoni örménység kapcsolatáról, egy újabb forradalom kirobbantása érdekében.[3]

Érdekesség – A vérontás elől szintén külföldre távozó, örmény származású *Czetz János* tábornok az argentin katonai földrajzi intézetet alapította meg, amely irányítása alatt egész Argentínát feltérképezte.

A kiegyezés után békésebb időszak köszöntött be a hazai örménység életében is. A már magyar anyanyelvű örmények asszimilációja felgyorsult, az 1850-ben még relatív örmény többséggel bíró Szamosújvár és Erzsébetváros élen járt a magyarosodási folyamatokban. Szamosújvárott például 1850-ben még 2299 lakos vallotta magát örménynek, 1910-ben már csak 169. A város lakossága közben 5200-ról 8200-ra, a magyarok száma 947-ről 4920-ra (!) emelkedett. (Összehasonlításképpen: A románoké 1600-ról 2800-ra nőtt, a németeké 100–200 körül stagnált.)

A legkiválóbb örmény származású magyarok magas rendű kintetetéséről a **Miniszterelnökség Levéltárában** tájékozódhatunk.

Armenizmus

Az asszimilációs folyamatokra válaszul ugyanakkor megerősödött az „armenizmus”, az örmény öntudat erősítésére való törekvés. (Erre is örzünk iratot, méghozzá a **Károlyi-család levéltárában: MNL OL P 417 – 5. t. (7. cs.)** Örmény mozgalom – kézirat.)

Erdélyi örmény helytörténeti kutatások kezdődtek, *Armenia* címmel folyóirat indult Szamosújváron, s 1905-ben megalkult az *Örmény Múzeum* (amely 2013 márciusában kapta vissza az 50-es években államosított anyagát). Az armenizmus

jeles képviselői, *Lukácsy Kristóf* és *Szongott Kristóf* a magyar őstörténeti kutatásba is bekapcsolódtak, és több tanulmányban védelmezték a magyar–örmény nyelvrokonságot.

5. A véres XX. század

Az 1918 előtti külügyi iratok Bécsben találhatóak, így az 1915-ös örmény genocídiumról nem őriz korabeli dokumentumokat az Országos Levéltár.

Viszont az első világháború idején az Osztrák–Magyar Monarchia isztambuli nagykövete révén számos követjelentés érkezett Bécsbe a közös külügyminiszterhez, *Burián István*hoz. A bécsi levéltár az események mindennapjairól több ezer oldal dokumentumot őriz, az Országos Széchényi Könyvtár legújabb időszaki kiállításán („*Az örmény nép tragédiája az első világháborúban*”) számos erre vonatkozó iratot megnézhetnek az emlékezni vágyók.

Ha a népirtásról nem is, annak következményeiről már található forrás intézményünkben. Az első világháború utáni örmény menekülthullám elérte hazánkat is, a humanitárius krízisről a két világháború közötti magyar Külügyminisztérium anyaga tartogat információkat, kétkötetes repertórium a honlapunkon is elérhető.

1920/22-től Örményország a Szovjet-Oroszország/Szovjetunió befolyása alá került. Továbbá jelentős örmény kisebbség élt Törökország ill. Perzsia/Írán területén is. Örményekre vonatkozó iratokat tehát hazánk moszkvai, ankarai, teheráni követségi anyagában is találhatóunk.

Az örmény tragédiával a Népszövetség (Nemzetek Szövetsége) is foglalkozott, az anyag egy része a **Külügyminisztérium Levéltárában** megtalálható. (**K 78 Népszövetségi kiadványok** és **K 107 Népszövetségi képviselő és genfi főkonzulátus**)

1945 után Magyarország a szovjet érdekszférába került, Örményország továbbra is a Szovjetunió része volt, „önálló” tagköztársaságként. Az 1945 utáni Külügyminisztérium anyagában online is lehet keresni. Ebből megtudhatjuk, hogy az örmény-magyar kapcsolatok elsősorban tudományos-kulturális szinten éltek tovább, a Bem térről figyelemmel kísérték a legfontosabb „örmény” eseményeket. A véres tüntetésekre átcsapó, népirtásra való megemlékezéseket, hidegháborús viszonylatban (is) értelmezendő örmény–török ellentétet, a központi hatalom, a Szovjetunió bomlása nyomán kifejlődő örmény–azeri konfliktust, majd a háborút, sőt, az Örmény Forradalmi Hadsereg nyugat-európai merényleteit, akcióit is lejegyezték, elemezték a külügy hivatalnokai.

Az örmény–magyar segítségnyújtásra is vannak példáink, ezek egyikével zárjuk bejegyzésünket. Az 1988-as, „csernobili gazdasági károkat is meghaladó” örményországi földrengés után Magyarország 1000 db Tajga típusú lakókocsit ajánlott fel a károsultaknak. Nagy segítség volt ez, hiszen a halálos áldozatok száma 25–50 ezer közötti, a sebesültek száma pedig elérte a 130 ezret.

Örményország és Magyarország végül 1992-ben vette fel egymással a diplomáciai kapcsolatokat, az örmény kulturális egyesületek pedig azóta is gazdagítják hazánk szellemi életét.

*Levéltári fotók: Czikkelyné Nagy Erika
Az örményországi képekért köszönet
Fejes-Vékassy Lilinek.*

Jegyzetek:

[1] *Szentpétery Imre*: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica. I. kötet 1. füzet. Budapest, 1923. 118. o.

[2] *Kubinyi András, Gerevich László, Fekete Lajos, Nagy Lajos*: A későbbi középkorban és a török hódoltság idején. Budapest története II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.72. o.

[3] *Jánossy Dénes*: A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában 1851-1852. I. köt. Bp. 1940. 433, 436. o.

További, felhasznált források:

<http://konyvtar.ksh.hu/neda>

http://www.btm.hu/?q=ormeny_var

<http://www.oszk.hu/kiallitasok/az-ormeny-nep-az-elso-vilagaboruban-kiallitas>

<http://www.nyest.hu/renhitek/madzsar-a-fovaros>

<http://www.nyest.hu/hirek/ormenyek-es-torokok-a-19-20-szazad-fordulojan>

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/ormenyorszag_egy_negyezer_eves_nep-orok_megosztottsagban/

<http://ujkor.hu/content/magyarok-kaukaszusban-interju-kranitz-peter-pallal>

<http://wangfolyo.blogspot.hu/2013/07/tavol-az-ararattol.html>

Temesváry János: A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei. Szamosujvár, 1896.

(*Forrás: AKTAKALAND 2015. 05. 06.*)

H+ősök újra – Ázbej Kristóf, Fülöp Gábor és Olajos Ilka kiállítása

2018. március 8-án nyílt meg a Hegyvidék Galériában *Ázbej Kristóf* képzőművész, *Fülöp Gábor* szobrászművész és *Olajos Ilka* fotográfus kiállítása. Az igen népes közönség jelezte már az érdeklődés fokát a különböző művészeti ágakból kiállított alkotások iránt. Hangulatos zenei felvezetés után *Sturcz János* művészettörténész, tanácskezelő egyetemi tanár vette górcső alá és mutatta be a kiállító művészek munkásságát, alkotásait.

Részlet Sturcz János művészettörténész előadásából, kiemelve *Ázbej Kristóf*, erdélyi örmény gyökerű képzőművészünkre vonatkozó részét.

„A három kiállító életkorban, élettapasztalatban és szemléletmódban meglehetősen távol esik egymástól. Első látásra egyetlen közös vonásuk, amit a kiállítás címe is jelez, hogy műveikben szívesen nyúlnak a múlthoz, a hagyományhoz, előszeretettel használják kiindulási pontként a művészettörténet alkotásait és a történelem szimbolikus tárgyait. Ezen túlmenően legalább ennyire jellemzi őket a művészeti ágak lebegtetése, illuzórikus egymásba fordítása. Olajos Ilka fotói első pillantásra impresszionista festményeknek tűnnek,

Ázbej Kristóf komputerprintjeit számítógéppel festett digitális festményeknek tekintik, míg Fülöp Gábor szobrai is gyakran festmények inspirálják, ókori freskók alakjait fordítja három dimenzióba, felületük festői, legtöbbször színes, festett.

Valójában mindhárman az idő manipulálásával foglalkoznak, különböző történelmi korok időpontjainak összekapcsolásával, a velük folytatott dialógussal teremtik meg alkotásaik sajátos szellemi dimenzióját. Am múlttal történő párbeszédük stílusa, a kiválasztott történelmi pillanatok és

összekapcsolásuk módszere nagyon különböző.

...

Ázbej Kristóf valószínűleg hosszabb és keserűbb tapasztalatai miatt már korántsem ilyen gyengéd a történelemmel, a művészettörténettel. Ő ugyanis már nem is „appropriál”, ahogy a posztmodern alkotók, hanem Jack the Raperként felszabdalja és a mai dj-k módjára számítógépen remixeli a művészettörténet általa csodált és kiválasztott alkotásait. Elsőként olyan negatív homage-okat idéz emlékezetünkbe, mint például Robert Rauschenberg Kiradírozott de Kooning-rajza. Ám Ázbejtől távol áll mind a könynyes szemű emlékezés, mind az öncélú agresszió, ahogy a posztmodern idézetek sznobériája is. Ő ennél jóval pragmatikusabb és jó értelemben naivabb. Egész egyszerűen és természetes ösztönösséggel kihasználja azt a jelen pillanattól adódó vizuális és szellemi gazdagságot, amit a művészettörténet eddig felhalmozott alkotásai hordoznak. Ázbej Kristóf hihetetlen étvágyú mindenevő, élvezettel tobzódik a művészettörténet bőségében, szinte minden művén szinte mindegyik korszakból válogat, gátlások nélkül mindent mindennel tárít. „Píszísen” szólva demokratikusan szelektál, merthogy minden skrupulus nélkül emel ki részletet egy éppen megismert mai huszonéves munkájából és kombinálja azt a klasszikusok alkotásainak részleteivel. Befogadó készségét jelzi, hogy művein gyakran több tucat műből szelektál. Ám

éppen emiatt már szinte kérdés, hogy itt ki-sajátításról volna szó, hiszen a kiragadott részletek olyan aprók és olyan mértékben fedik el egymást, hogy már-már felismerhetetlenek, s a végeredmény maximálisan eltávolodik az eredeti művektől.

Ázbej valóban a „kölcsonzött” képek foltjaival fest, ilyen erővel akár ecsetet is ragadhatna. Ugyanakkor mindez csak részben igaz, hiszen az ázbeji játékos „fúziós festészet” hatásmechanizmusában jelentős szerepe van a „műveltségi” vetélkedőnek, annak az örömforrásnak, amelyet a néző a híres festmények csak félig-meddig elrejtett motívumaira rátalálva élvezhet. Műveinek másik fontos jellegzetessége, hogy vizuális és szellemi kompaktáguk ellenére mindig megőriznek bizonyos nyitottságot, befejezetlenséget. Ázbej nem tünteti el teljesen a kölcsonzött elemek közötti szakadásokat. Így nemcsak az alkotás folyamatát mutatja meg, de egy olyan művet hoz létre, amely oda-vissza mozog a folyamatos összeállítás és a szétesés határán. A hatást, mint ahogy egész alkotói metódusát először a legegyszerűbb kompozíciós képtípusban, az arcra, a személyiségre koncentrááló mellkép portréban próbálta ki. Itt pedig a szálak elvarratlanságának, az előképi részletek együttes megmutatásának pszichológiai jelentése van. A legtöbb portrén ugyanis egymásnak ellentmondó vagy éppenséggel ellentétes vonások kerülnek egymás mellé, gyakran a nemek és a karakterek is keveredni látszanak. ...”

Hegyvidék Galéria

Fővárosi Örmény Klub április 19.

Örmény genocídium 103 megemlékezés, könyvbemutató és zene – zene – zene

Fülszöveg Dr. Székely András Bertalan legújabb könyvéből:

A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egye-
sület új kötete a művelődésszociológus, kisebbségkutató szerző - a szervezet tudományos alelnöke 2011-től napjainkig írott keresztény és nemzeti megszólalásait tartalmazza.

A könyvbe válogatott írások mindegyikét a hithez, a magyarsághoz és a Kárpát-medencében együtt élő népek sorsközösségéhez való pozitív viszonyulás hatja át. Az írások nagyobb hányada hazai és határainkon túli folyóiratokban, lapokban megjelent, de egyes írások most először olvashatók nyomtatásban.

A kötethez *Szászfalvi László* református lelkész, a KDNP országgyűlési képviselője, korábbi egyház- és kisebbségügyi államtitkár írt bevezetőt.

Az első szerkezeti egység döntően a sorskérdéseinkkel foglalkozó nemzetiségstudományi tanulmányokat, esszéket tartalmaz, amelyeket kiegészít két tematikusan idevágó, a szerzővel készített interjú. Ezt követi két olyan tanácskozásról szóló tudósítás, amely az erdélyi magyar nemzetrészünk és a mindenkori hazában együtt élő népek megmaradásának kérdéseit boncolgatta.

A harmadik egység különböző közösségi, politikai és kulturális rendezvényeken elhangzott beszédek tartalmaz, ame-

lyek ismét a kiilloni magyarság és magyarországi nemzetiségek fontosnak ítélt történelmi, identitásbeli, művészeti vonatkozásaira, a kulturális interferenciáknak a megnyilvánulási formáira irányítja a figyelmet.

A szerző külön fejezetbe rendezte néhány, szintén határon túli tudományos és művészeti könyv olvasása közben szerzett benyomásait, szintén a Kárpát-medencei közösségi felelősségérettől át-

hatva.

„A kereszt alatt” alcím alá azokat az írásait sorolta, amelyeknek középpontjában kifejezetten a keresztény ihletettséggé egyéni és közösségi életművek, teljesítmények állnak. Az ezt követő fejezetbe került a szerzőnek a test és a lélek összefüggéseit, és megnyilvánulásait boncolgató néhány személyes gondolatsora.

A kötetet független zárja, amelyben *Ékes Ilona*, a Fidesz-KDNP volt országgyűlési képviselője, *Dr. Surján László* korábbi miniszter, az Európai Parlament volt alelnöke és *András Hanga* kommunikációs szakember recenzálja *Székely András Bertalan* korábbi műveit. Ez a fejezet szerző rövid életrajzát követően a könyveit,

szerkesztéseit, tanulmányait, cikkeit tartalmazó bibliográfiát tartalmazza még.

A szerző köszönetét fejezi ki a kiadónak, a támogatóknak, a bevezető írójának,

a borító tervezőjének, a kötet műszaki szerkesztőjének és fotográfusának s mindazoknak, akik munkájukkal, tanácsaikkal elősegítették a könyv megjelenését.

Állva: Dr. Székely András Bertalan, ülve: Zakariás Antal Dirán és neje

Bress Bálint (akusztikus gitár)

Esztergály Zsófia és Szakács Ferenc Sándor közösségi tag

Az „Istennel, a Hazáért” című kiadvány valmennyi írását a hithez, a magyarsághoz és a Kárpát-medencében együtt élő népek sorsközösségéhez való pozitív viszonyulás hatja át. Ismerjük meg mind többen a népet, a nemzetet, a Közép-Európában együtt élő nemzetiségek és a hit iránt elkötelezett gondolatoknak ezt az érzelmes és szívhez szóló gyűjteményét!

A klubestet rendezte: a Fővárosi Örmény Önkormányzat.

Programajánló

Fővárosi Örmény Filmklub

2018. május 7-én, hétfőn 15 órakor

Helyszín: Fővárosi Örmény Önkormányzat, 1055 Budapest, Akadémia u. 1. 180. sz. terem

Műsor: *Pesty László: Megsebzett ünnep* c. alkotása.

A Zuglói Örmény Önkormányzat tisztelettel meghívja Önt és hozzátartozóit

2017. május 12-én, szombat 16 órára

Világosító Szent Gergely tiszteletére tartandó ünnepi megemlékezésre

Helyszín: Zuglói Nemzetiségek Háza 1146 Budapest, Thököly út 73.

(megközelíthető az 5, 7, 110, 112-es autóbusszokkal a Stefánia úti megállóból)

A rendezvény előadói:

A TIGRÁN Együttes és a Dórémi Gyermekkorús, Zsigmond Benedek armenológus,

GROUP DUDUK Együttes, Várady Mária színművész

Örmény ételkóstoló

A belépés díjtalán

A rendezvény támogatói: Zugló Önkormányzata, az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő, a XV. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Fővárosi Örmény Klub

2018. május 17-én, csütörtök 17 órakor

Helyszín: Budapesti Örmény Katolikus Lelkésztség, 1114 Budapest, Orlay u. 6.

Műsor: Naregi Szent Gergely: *A bánat könyve - Beszélgetés a szív mélyéből Istennel*
Örmény imádságok

A könyvet bemutatja: *dr. Szám László* nyugdíjas orvos, armenológus. műfordító

Fellép *Zsigmond Benedek* kórusa örmény egyházi zenével

Rendezi: Zuglói Örmény Önkormányzat

Fővárosi Örmény Filmklub

2018. június 5-én, kedd 15 órakor

Helyszín: Fővárosi Örmény Önkormányzat, 1055 Budapest, Akadémia u. 1. 180. sz. terem

Műsor: *Szergej PARADZSANOV* Ashik Kerib c. filmje

Meghívó

Budapest Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat szeretettel hívja az érdeklődőket a II. kerület Napja alkalmából megrendezésre kerülő hagyományos *Izek utcája* rendezvényre **2018. június 16-án, szombaton déli 12 órától a Millenáris Parkba, az Örmény sátorhoz.** Magyarörmény finomságokkal és szeretettel várunk mindenkit.

Gyermek és felnőtt rendezvények egész nap!

dr. Issekutz Sarolta elnök

Fővárosi Örmény Klub**2018. június 21-én, csütörtök 17 órakor****Helyszín:** Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség, 1114 Budapest, Orlay u. 6.**Műsor:** Erdélyi örmény és örmény kisfilmek bemutatója az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület filmarchívumából.Narrátor: *dr. Issekutz Sarolta**Rendezi:* Budapest II. kerületi Örmény Önkormányzat**NAPPALI BALETT TÁBOR GYEREKEKNEK, MÁR ÓVODÁS KORTÓL!**

Az előkészítő gimnasztika mellett a klaszszikus balett alapjaiba is bevezető tanfolyam olyan készségeket fejleszt, melynek révén gyermeke kiegyensúlyozottabb, koncentráltabb és magabiztosabb lesz a mindennapi életben. Mindemellett, klaszszikus zenei remekművekkel ismerkedve, beleélheti magát tündérek és hercegnők szerepébe.

Nappali táborunkra várunk szeretettel a Fővárosi Örmény Közösségi Terében minden olyan táncolni vágyó gyereket, aki már betöltötte a 4. életévét.

A foglalkozásokat *L. Székely Melinda* klaszszikusbalett-pedagógus, közösségünk tagja vezeti.

**Az ötnapos tábor időpontja: június 18-tól 22-ig (hétfőtől péntekig),
naponta 10-től 13 óráig.
Ára 20 ezer forint/fő.**

A foglalkozások helyszíne: Budapest V. Akadémia utca 1. I. emelet, 180. terem.

Jelentkezés, érdeklődés: 06/20-414-7973,

vagy a szervezes@fovarosiormeny.hu e-mail címen.

ÜVEGFESTŐ TANFOLYAM

Elvarázsolták a templomok gyönyörű ólomüveg ablakai, vagy a híres Tiffany-lámpák? Megmutatjuk, hogyan készíthet hasonló festett kincseket otthon.

Annak érdekében, hogy kultúránkat népszerűsítsük, várunk minden olyan érdeklődőt – korosztálytól függetlenül –, aki szeretné megismerni a keleties örmény motívumvilágot. Egy egyedi technikát, amellyel üvegre, kőre és vászonra is festhet.

Díszítse fel otthonát saját kezűleg, vagy legyen akár barátai kedvenc hobbi dekoratőre!

Jelentkezzen a Fővárosi Örmény Közösségi Térben rendezett **nappali táborunkra**, amelyet *Dávid Krisztián* vezet.

Tagjai számára a Fővárosi Örmény Önkormányzat ingyenesen biztosítja az alapeszközöket és nyersanyagot.

A tábor időpontja: június 25-től 30-ig (hétfőtől szombatig). Az alkalmak 6 napon keresztül látogathatók 14.00 és 18.00 óra között.

A hatnapos tábor ára 10 ezer forint/fő.

A foglalkozások helyszíne: V. Akadémia utca 1. 1/180 terem.

Érdeklődni: szervezes@fovarosiormeny.hu email címen, vagy hagyja meg nevét és telefonszámát a 061/33-21-791-es telefonszámon és visszahívjuk.

Gyökerek

Amikor *Neuman Ferenc* báró fia visszakapta ősei államosított ingatlanjait, akadtak naiv emberek, akik azt remélték, az örökös majd befekteti az ölébe hullott vagyont egy részét abban a városban, amelyért elődei oly sokat tettek.

Nem így történt. Az ízig-vérig amerikai és a Neumanok aradi szerepét aligha értő, amolyan történelmi legendaként értelmező férfi hamar túladott az elődök örökségén, beleértve a Horia utcai családi házat.

A régi aradiak már ezt is nehezen emésztették meg, mert tőlünk viszont nagyon messze áll az amerikai mentalitás.

Most az egyik hazai internetes portál arról tudósít, hogy a *Porcia* család nyolc festményét bocsátják árverésre. Mikor e sorok napvilágot látnak, már túl is vagyunk a liciten, s ki tudja, melyik hazai újjagdarg villájába került a nemzeti kulturális örökséghez tartozó műrecek java. Ezeket ugyanis a *Porcia*-örökösök jogosan visszaigényelték és nemrég vissza is kapták az Aradi Múzeum gyűjteményéből.

Amit igazán sajnálhatunk ebben a történetben, az az, hogy ezzel végleg búcsút mondhatunk azoknak a festményeknek,

amelyeket évtizedekig mégis Aradon őriztek, akár magánkézben, akár múzeumi raktárban. A múzeum vezetősége pedig elgondolkozhat azon, hogy mit ért a leltáron lévő sok műkinccsel, ha azokat oly ritkán láthatta a nagyközönség. A *Porciákról* aligha hallott a mai aradiak többsége. A helytörténeti írásokból rendre hiányzanak az erre vonatkozó részletek. A családról most dióhéjban annyit, hogy a belényesi születésű és viszonylag csekély vagyonnal rendelkező *Porcia Lajos* gróf (1832–1902) Bihar megyében volt szolgabíró. Bécsben élő, az uralkodóház köreiből bennfentes rokonának, *Johannes Ferdinand Porciának* halálával hercegi rangot és óriási vagyont örökölt. Hat gyermeke maradt. A szintén *Lajos* névre hallgató örökös építtette az aradi házat. (Closca utca 2. sz.) A *Porcia*-házat a seprősi és az angyalukúti birtokkal 1948-ban államosították. *Porcia Lajos* családját 1949-ben Dévára deportálták, onnan pár év múlva visszakerültek Angyalukútra, de az egykori birtokból akkor már semmi se maradt, s a helyiek jóvoltából kegyelemkenyéren éltek. A gróf 1960-ban

öngyilkos lett. Halála után a hercegi cím visszazárlt a család Udine melletti olasz ágára.

A teljes családi örökség visszaperelését a leszármazottak 2002-ben kezdték meg és részleteiben még folyamatban van.

Három örökös a várományos, a legfiatalabb közülük a 38 éves *Czárán Lóránt*. (A Czáránok házasság révén kerültek a családba.) Lóránt Aradon született, de gyermekkorában az ő családjának is a Medgyes melletti Erzsébetvárost (Dumbrăveni) jelölték ki kényszerlakhelyül. Lóránt a Babes–Bolyai Tudományegyetem földrajz szakán diplomázott. Jelenleg New Yorkban él és lugosi származású feleségével az ENSZ térképészeti hivatalában dolgozik. Ő intézi a

visszakapott aradi Porcia-ház restaurálását és elmondása szerint a javítási munkálatokhoz szükséges pénz miatt döntöttek úgy, hogy a visszakapott festmények egy részét árverésen próbálják meg értékesíteni. Lóránt nem rejtette véka alá visszatérési szándékát Európába. Arad is egyike a letelepedési lehetőségeknek.

Az élet néha fura dolgokat produkál. A Neumanok egy évszázadon át rengeteget tettek Aradért. Az emigrációban született utód azonban az ősök nagylelkűségéből vajmi keveset örökölt.

A Porciák kevesebbet tettek a közért, de az itthon született örökös erősen foglalkoztatja a hazatérés szándéka.

Mert még nem tépte ki a gyökereit.

Forrás Nyugati jelen 2007

Az EME tiszteleti tagja lett Murádin László

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Közgyűlése *Murádin Lászlót* a magyar nyelvtudomány területén végzett sok évtizedes kutatómunkája és kitartó tudomány népszerűsítő tevékenysége elismeréseképpen tiszteleti taggá választotta.

A díjat 2018. április 7-én, Kolozsváron nyújtotta át *Sipos Gábor*, az EME elnöke és *Bitay Enikő*, az EME főtitkára az EME Közgyűlésén. A díjazottat *Egyed Emese*, Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály elnöke laudálta.

T. Veress Évát gr. Mikó Imre-emléklappal tüntették ki

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület T. Veress Évának Gr. Mikó Imre-emléklapot adományozott az EME Természettudományi szakosztályában kifejtett munkássága és a biológia területén végzett egyetemi oktatói tevékenysége és kutatómunkája elismeréséül.

(Internetről – 2018. április 12.)

(Szerk. m.: Mindketten erdélyi örmény gyökerűek.)

Málenkij Robor kiállítás

Örmény gyökerűek után kutakodtak a Hegyvidékiek

A fenti céllal indult egy kis csapat a *XII. Kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat* szervezésében a Málenkij Robot kiállításra, amely tavaly november óta látogatható csoportosan.

A Magyar Nemzeti Múzeum új állandó kiállítóhelye a második világháború után a Szovjetunióba tömegesen kényszermunkára elhurcolt nők és férfiak számára állít emléket. A kiállításnak otthont adó, Ferencvárosi pályaudvar mellett álló „atombiztos” épület egykor a Magyar Államvasutak léggóltalmi óvóhelye és vezetési pontja volt, ma itt található a központi Málenkij Robot Emlékhely – olvashatjuk az egyik honlapon. Idegenvezetőnk szavaiból azonban kicsit sejthető, hogy az elvtársak maguknak készítették ezt az épületet.

A világháborúban és azt követően több ezer magyar civil esett szovjet fogdába, és került ki a Szovjetunióba, ahol az elsődleges cél nem a foglyok elpusztítása, hanem a háborúban elpusztított ország újjáépítése volt. Miután Magyarországra érkezett a Vörös Hadsereg, nyomukban hadifogolygyűjtő-táborok jöttek létre, ahonnan a foglyokat folyamatosan bevagonírozták, majd a Szovjetunió különböző területeire, málenkij robotra szállították.

A háború következtében megnőtt fogolylétszám miatt a GUPVI, a „külföldiek gulagjaként” emlegetett táborok száma is jelentősen több lett. A munkatáborok mindennapjai szigorú szabályok között zajlottak. Az étel mennyisége és minősége,

a nehéz munka, valamint a borzasztó higiéniai viszonyok is mind közrejátszottak abban, hogy a táborokban egymást érték a halálesetek. Az embertelen körülmények következtében megközelítőleg 300 ezer magyar veszíthette életét a Szovjetunió-

óban. A kiállítás a GUPVI és a GULAG magyar áldozatainak állít emléket.

A kiállítás kapcsán e sorok írója felidézte azon filmek anyagát, amelyeket a rendszerváltáskor kifejezetten a késő esti időpontokban vetítettek a televízióban. Döbbenettel láthatták az érdeklődők, hogy egy édesanya a két gyermekkel kiment a kúthoz vízért, s az anyát kiragadták gyermekei közül, s vitték a vagonba, hogy a létszám meglegyen. Az idegenvezető tájékoztatott ugyanis, hogy előre lejelentették a málenkij robotra küldött létszámot *Sztálinnak*, s ezt már mindenképpen teljesíteni kellett. Először a háborús bűnösöknek kiállított személyeket, majd a német nevűeket vagonírozták be. Mivel az ő számuk

még nem volt elegendő, vittek bárkit.

Az állandó tárlaton térképek mutatják be azokat a magyarországi és kárpátaljai településeket, ahol átmenetileg állomásoztak a foglyok. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy igen sokan már útközben elhaláloztak, akiket az örök egyszerűen kidobtak a vagonból. Hetekig szállították őket ugyanis élelem, víz nélkül, a vagonokban összezsúfolva álltak szorosan egymás mellett.

A kiállításon csalóka fényképeket is láthattunk (csak ilyenek érkeztek haza), melyek viszonylag jól táplált személyeket mutatott be. E felvételek feltehetően még az első napokban készültek. Más táblák a lágerballadák szövegét ismertetik, melyeket a fogva tartottak évek múlva itthon idéztek fel, mint például:

*Az élőket, „dáváj, bisztro!”
Terelték a vagonba,
Vitték őket idegenbe,
Hosszú, nehéz robotra.*

*Szögesdrótos táborokban
Kegyetlen a napirend,
Sok jó apa, derék legény
Belerokkant, tönkrement.*

*Hitvány étel, kevés étel,
de a robot nagyon sok:
Így tengődtek a lágerben
napról napra a rabok.*

*Szállt a panasz fel az égbe,
a sok férfi éhezett,
ez az idő életükben
a fekete fejezet.*

*Szemétdombon a hulladék
kárba bizony nem vezett,
megkeresték, megették azt
az éhező emberek.*

A táborokban híres emberek is sínylődtek, az ő idézetük is olvasható egy-egy táblán:

„Többször elmondtam: jegyezzék meg, az Úristennek van humora! A Szovjetunió tíz évig mindent megtett, hogy tönkretessen. Én mégis itt vagyok 91 évesen, de hol van a Szovjetunió?” *Olofsson Placid* atya.

„Ez a rendszer volt, amely magyar fiatalok tömegét változtatta a fogság első hetei után a felismerhetetlenségig elgyötört, csontsovány, halásápadt roncsokká.” *Rózsás János*, a Keserű ifjúság című könyv szerzője.

„*Sztálin* elvtárs azt mondta, csak az nem csinál hibát, aki nem dolgozik. Lehet, hogy a személyi kultusz ügyében túlzásba esett, de ez a magvas gondolat helytálló.” *Örkény István*.

A következő teremben asztalra ragasztották az 1950-es években kiadott újságok lapjainak másolatát. Ezeket olvashatók a szerény névsorok a foglyokról. Szerencsére az újságok a könyvtárban elérhetőek, így ott folytathatjuk a kutatásunkat az örmény gyökerű foglyokról.

A tárlatot döbbsen néztük, ám a szavunk teljesen elakadt, amikor a „temetői szobába” léptünk. A falakon fehér, hó borította háttér látható, előtte pedig egy halom három kereszttel. (Az egyik falon ismét névsor olvasható.)

Az idegenvezetőt kicsit kiegészítette a sorok írója: a tiszalóki vízerőművet ugyanis nagyrészt azokkal építették, akik végre hazatérhettek a Szovjetunióból – nem csaljuk körébe... Arról is van információ, hogy akik valóban hazatérhettek, csaladjuk a lehetőségekhez képest minden jóval próbálták táplálni a szerencsétleneket, s többek éhezéshez szokott gyomra nem bírta a több eledelt, s attól haltak meg.

E cikk olvasói biztos jártak már a Terror Házában, ennek ellenére javasoljuk, hogy szervezzenek legalább tízfős csoportokat, s látogassanak el a Ferencvárosi pályaudvar közelében álló múzeumba.

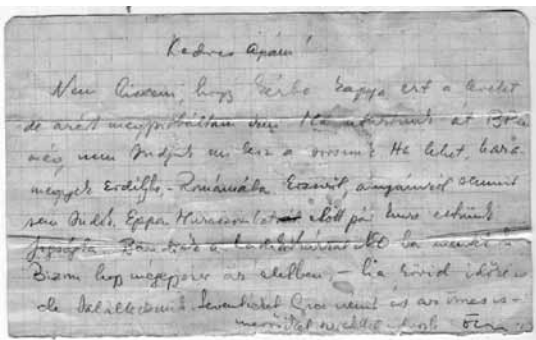
Hegedűs Annamária

Utószó: Már a kiállítás helyszíne is döbbenetes volt. A hatalmas gránit emlékmű tetején egy marhavagonból kihajoló, kezüket segítségkérően kinyújtott emberek, nők és férfiak, gyermekek bronzba meredett látványa tökéletesen átadta a szörnyű tragédia valóságát a mának. Párkányi Raab Péter szobrászművész alkotása.

E ceruzával írott levélke írója Pataky András (Öcsi, 19 éves diák) nagybátyám volt. A vonatból kidobott levelét - 5 x 3,2 cm-re összehajtva - egy jötevő megtalálta és célba juttatta.

„Kedves Apám!

Nem hiszem hogy kézbe kapja ezt a levelet, de azért megpróbáltam írni. Most utaztunk át BP-en, még nem tudjuk mi lesz a sorsunk. Ha lehet, hazamegyek Erdélybe, - Romániába. Erzsiről, anyámról semmit sem tudok. Éppen Muraszombat előtt pár km-re estünk fogságba. Bändiek a hadikórházzal NO-ba mentek ki. Bízom, hogy megegyeszer az

életben, - ha rövid időre is de találkozzunk. Leventéeket Gici nénit és az összes ismerősöket szeretettel üdvözli Öcsi”

A levél írója néhány kilométerre édesanyjától és testvérétől került fogságba (ők Erdélyből menekültek), majd 4 éves szibériai kényszermunka után térhetett haza, Erdélybe. I.S.

„az igaz művésznek mindenütt a világon, minden időben és minden körülmények között a sors által rendelt kötelessége (volt, van és lesz), hogy a maga népének és szülőhazájának sorsát vállalja, s élete munkájával szülőhazáját és annak népét megbecsült hagyományainak szellemében, hűségesen szolgálja. „

Kós Károly

Örmények Uzonban

Hogy mikor és hogyan telepedtek meg Uzonban az örmények az elmúlt évszázadokban, a történészekre tartozik, de tény, hogy itt laktak.

Az örmények Erdélyben először Gyergyóban jelentek meg, mert Gyergyószentmiklós kedvező fekvése, az Erdély és Moldova közötti kereskedelem vonzotta a Moldvába betelepedett örményeket. Sőt, a Gyergyói-, a Görényi- és a Kelemen-havasok közötti kiváló legelők az állatkereskedelemmel, mészároskodással és borkereskedelemmel foglalkozó örmény családok számára biztosították az anyagi gyarapodás lehetőségét. Az örmény kereskedők Csík-, Gyergyó- és Kászsónszék területén kereskedtek, de a vasárnapi mise alatt szigorú szabály tiltotta az árulást, kufárkodást. Az örmény lakosság *Apafi Mihály* fejedelemtől kért és kapott telepedési engedélyt Erdély területén. Az 1669 és 1672 közötti időszakban Gyergyószentmiklóson menedékre lert családok egy része Besztercére, Ebesfalvára és később Szamosújvárra telepedett. Ez utóbbi várost Armenopolisnak, vagyis Örményvárosnak nevezték el.

Az otthonra lert örménység vallása a 17. századi letelepedés időszakában még ősi örmény keresztény volt. A katolikus hitre való áttérés a 18.* század nyolcvanas éveiben kezdődik, és *Verzerescu Oxendius* nevéhez fűződik. Az örmények állatkereskedők, tímárok, tarisznya- és erszénykészítők, szabók, kiskereskedők, csizmadiamesterek, borbélyok voltak. Kitűnően értették a borkereskedést, az állatok

* (szerk. m. 17. sz.)

Balról jobbra látható rajta: Csíky Lajos (Róza fia), Karekin örmény pap, Verzár István (Gyula fia), Verzár Nándor úrfi, Verzár Gergelyné Temesvári Anna (sz. 1844-ben), Verzár Róza Csíky Jánosné, Magda, Sarolta leánykák, Verzár Gyuláné Pughér Irma, Verzár Gyula, Verzár Eliz.

felvásárlását, felhizlalását és értékesítését. Arra, hogy merrefelé hajtották marháikat, sok helységnév utal: pl. Ürmös (Örményes), Örménykút (Békés megye), Örményes, Örményszékes, Ürményháza a mai Szerbia területén. Az Uzonban élő örmények – sok székely faluhoz hasonlóan – tudásukkal, szorgalmukkal nagyban elősegítették a közösség haladását.

Azt, hogy gazdag emberek voltak, mi sem bizonyítja jobban, mint azok az épületek, gazdasági udvarok, földek, melyek még napjainkban is tanúi a hajdani jómódnak. Uzonban az egyik ilyen bennvaló a Verzár-kúria (jelenleg a Šerban családé), amely felújítva, gondosan rendbe téve a község egyik legszebb épülete. Egy fénykép, amely *Verzár Edit* és *Verzár Jenő* tulajdona, sokat elárul a valamikori nagy

család múltjáról. (Verzár Edit Uzonban lakik, testvére, Jenő pedig Magyarországon, felesége, *Verzár Éva* írónő).

A Verzár család a másik, szintén örmény eredetű uzoni családdal, a Temesváriakkal házasság révén rokonságban áll. *Verzár Gergely* és *Temesvári Anna* házasságából öt gyermek született: Jenő, Róza (*Csíky János* felesége), Eliz (lány), Gyula (Budapesten nyoma veszett), Nándor (úrfi). A család tulajdonában lévő mellékelt fénykép tanúskodik az akkori kor életviteléről, az öltözködésről.

Hogy milyen lehetett egy ilyen család élete? Rejtélyes és mégsem. Pontosság, szorgalom, tanulás, a munka szeretete

jellemezte őket. Ők is, mint a székely ember, a földet tartották az igazi biztonságban. Tudták az ősi törvényt: a föld soha nem csapja be gazdáját, ha az hűséges hozzá. Egyik évben szegényes a termés, de a következő esztendő pótolhatja azt. A föld nem más, mint az élet édesanyja. Ez jelenti a jövő biztonságát. Nem csoda, hogy Uzon határában most is egy nagy terület a Verzár-tag nevet viseli... Ha az uzoni temetőt alaposan végigjárjuk, más örmény nevet is találunk a sírköveken: a *Korbridzsán*, *Bogdán*, *Korbuly* családét.

Ambrus Anna nyugdíjas tanárnő

Forrás: Háromszék, 2014. december 12.

Ünnepi események zárandokhelyéül szánt udvarhelyi magyarörmény emlékhely

A Székelyudvarhelyi Magyarörmény Kulturális Egyesület tagsága, valamint a Terézvárosi és a Budaörsi Örmény Önkormányzat együttműködésével készült el a helyi magyarörmények emlékhelye. Megáldását az örmény népirtás 103. évfordulóján tartják az udvarhelyi magyarörmények nemzeti, történelmi és hitbéli összetartozásáért. A székelyudvarhelyi Szent Miklós-plébániatemplom övezetében látható a magyarörmény, illetve örmény katolikus hagyományaik mementója, a szerény, örmény motívumú plakett és a fölél emelkedő kereszt. Az egyesület elnöke, *Minier Ottó* vallja: mély lelki örömet jelent számára a rég megáldott emlékhely megvalósulása.

A helyi plébánia és a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség beleegyezését adta az emlékhely kialakítására, megépítésére. A Szent Miklós-hegyi Plébánia hozzájárulásával egyesületünknek átadták az egykori *dr. Petru Groza*-szobor talapzatát. Hosszas taposással sikerült beszerezni minden bürokratikus okmányt. Így jöhetett létre a genocídiumra emlékeztető, ugyanakkor egyesületünk ünnepi eseményeinek helyszínéül szolgáló zárandokhely, ahol a

későbbiekben koszorút és virágot helyezhetünk el őseink emlékére. Szeretnénk, ha az utókornak is megmaradna – fogalmazott az elnök. Az egykori szobortalapzatra fekete gránit plakett került, amelyen magyar és örmény nyelven olvasható „A székelyudvarhelyi magyarörmények emlékére” felirat, az állítatók nevei, az évszám és a tájainkon ritkán látott örmény kereszt, khachkar (ejtsd: kácskár) grafikai ábrázolása. Az udvarhelyi emlékhelyen az

örmény kereszt rajzolata egyben utalás az égtájak szerint betájolt, domborfaragással díszes kőlapra, a khachkarra, amely nemcsak az ősi és apostoli kereszténység nyílt megvallása, hanem az örmény lelkiület és egység kifejezése is. Az Örményország-szerte lépten-nyomon látható khachkarok emlékhelyjelzők, templomon

kívüli, könnyen elérhető kegyhelyek, síremlékek vagy győzelmi emlékművek. Központi, meghatározó eleme a kereszt. Keretbe foglalva. Üzenete: Krisztust díszes és jól meghatározott keretek közt illik érvényre

juttatni. A kehelyből, sírból, angyali szárnyak tartásából kiemelkedő kereszt a feláradás és az újjászületés győzelmét mutatja. Az indás elemek, amelyek a rajzolatokat adják, az elpusztíthatatlanságot, a gyümölcsstermő képesség hordozását jelképezik. A bonyolult gyűrűzés és kacskaringózás a változó sors bonyolultságára figyelmeztetnek, biztatással: végül minden az örökkévalóság és az élet rajzolatát adja ki, a kereszt részeként. A spirál a halál romlását de az életre való kibontakozás lehetőségét jelzi köveken, épületeken.

A napokban kialakított emlékhely grafikája emlékeztet arra is, hogy az örmény nép 301-ben, a világon elsőként vette fel a kereszténységet. Ez a hit biztosította számára a lelki, erkölcsi és szellemi erőit, hogy átvészelve az évszázadok viszontagságait. De emlékeztet az örmény genocídiumra is. 1915 és 1920 között 2,2 millió örmény halt erőszakos halált, tűnt el szülőhelyéről Törökországban. Velük kapcsolatban

használták először a 20. században a gyászos csengésű holokauszt szót. Egy egész világ pusztult velük, két évezred hite és történelme. Hivatalosan máig nincs elismerve a népirtás, tilos róla megemlékezni, szóba hozni. Ott, ahol történt, az emlékműállítás is – törvény bünteti mind a mai napig. A centenárium kapcsán a ma-

gyarörmény gyökerűek kegyelete emelt Debrecenben és Veszprémben. Erdélyben az első khachkart a Gyergyószentmiklósi örmény katolikus templom bejáratánál állították: Örményországból

származó tufába, magyarországi képzőművészek domborfaragással, az anyagában több mint ezer éve használt motívumvilággal készítették, amely az örmények Gyergyószentmiklóson való megtelepedésének 380. évfordulójára készült.

Bár az egykori székely anyaváros nem rendelkezik olyan örmény múlttal, mint Erdély több települése (Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Erzsébetváros, Szépvíz), biztosak lehetünk abban, hogy a 19. század második felétől már tekintélyes létszámban öregbítették a város kulturális életét és gyarapították gazdasági fejlődését – tudtuk meg *Mátyás Károly* főesperestől. „*Gróf Majláth Gusztáv Károly*, Erdély főpáστοra 1906-ban felszólította a plébánosokat, hogy azokban a helységekben, ahol több örmény család él, *Világosító Szent Gergely* napján az örmény híveknek ünnepélyes szentmisét végezzenek és a papi zsolozsmát is a szentről válasszák. Ebből az alkalomból magyar nyelven megjelentette

az örmények nagy szentjének életét. Az akkori székelyudvarhelyi főesperes-plébános *Gróf Zabolai Mikes János* nagy szeretettel fogadta, és igénybe vette az udvarhelyi örmények segítségét a lelkipásztori munkában. Az egyháztanács tagjai között pedig ott találjuk *Dragomán Domokost, Esztegár Gerőt, Flórián Kristófot*, valamint az Oláhregylet elnökeként *dr. Vass Lajosné* – tette hozzá. Székelyudvarhely magyarörményeinek egyesülete az örmény hagyományokat, szokásokat, kultúrát, gasztronómiát szeretné megőrizni és megismertetni, ugyanakkor a helyi kultúrát gazdagítani, gyarapítani. Olyan polgárok szeretnének lenni, mint nagy eleik, akiknek nevét megörököltette a várostörténet. Az emlékhely gránitjának szilárdsága az örök

emlékezés jelképe, a rajta látható khachkar pedig az örmény önazonosságtudat és eme nép fennmaradási reményének legmeghatározóbb szimbóluma. A múltnak, jelennek és jövőnek üzenő ünnepségre április 22-én délután öt órától kerül sor. Az avatást követően a Szent Miklós-plébánia-templomban szentmisét celebrál *Gáll Hunor*, a gyergyószentmiklósi örmény szerzetesüldözöttség plébánosa.

Molnár Melinda

Fotó: Veres Nándor

2018. április 15.

(Székelyhonról másolva: <https://szekelyhon.ro/aktualis/unnepi-esemenyek-zarandokhelyeul-szant-udvarhelyi-magyarormeny-emlekhely>)

Minden vasárnap elhangzik...

„Egyszülött Fiú és Isten Igéje, hallhatatlan Lényeg, aki elfogadta, hogy testet öltösz a mindenkor szűz Szent Istenszülőtől, változás nélkül emberré válván, keresztre feszítettek, Krisztus Istenünk, haláloddal legyőzted a halált; aki egy vagy a Szentháromságból, az Atyával és Szentlélekkel együtt dicsérendő, üdvözíts minket.”

Jézus kettős természete szerint ember is volt. A szó legigazibb valóságáig. Az evangéliumok bizonyítják ezt. Látva az emberi életet, felsóhajt: „szomorú az *Én lelkem mindhalálíg*.” A kétség is gyötri – nem csak a kereszten – : ha az Emberfia visszatér, vajon talál-e hitet a földön? Az evangéliumok – Máté és Lukács – beszámolnak születéséről, de a további kettő (Márk és János) inkább működése három évre teszik a hangsúlyt. Egy kivétel van rejtett életéből: a 12 éves Jézus a templomban (Lk 2,41-52). A mediterrán vidéken egy 12 éves megfelel a mi éghajlatunkon, kultúrkörünkben egy 13-14 évesnek, mikor az öntudat már ébred, mint itt is: „*Atyám házában kell lennem*”, s itt az Atya nem Szent Józsefre vonatkozik! Az Orlay utcai oltárképen is Mária karjaiban egy idősebb korú Jézus látható!

dr. Sasvári László

Helyreigazítás

A Füzetek 2018. március-április száma 15. oldalán a báró *Dániel Ernő* családjáról írott olvasói levélben elírás történt: *eleméri és ittebei Kiss Auguszt*a szül. 1822. dec. 31. Eleméren, keresztelés u.ott 1823. január 3., elhunyt 1900. március 18.-án ugyanott.

Kerek évforduló – 140 évvel ezelőtt született

Dr. Fogolyán Kristóf élete

Dr. Fogolyán Kristóf 1878. június 3-án született Sepsiszentgyörgyön. Szülei katolikus székely örmények voltak. Édesapja ugyancsak a Kristóf (1836-1922) nevet viselte és egyik ága volt a Marosludasról a Székelyföldre került nyolc gyermekes örmény családnak, s mint ilyen Sepsiszentgyörgy jó módú kereskedője lett. A felesége a kézdivásárhelyi – ugyancsak székely örmény – *Fejér Mária Rozália* (1835-1917), a „Rudolf Kórház” alapításánál közreműködő *Fejér Lukácsnak* (1815-1888) a lánya volt.

A gyermek Kristóf elemi iskoláit a szülővárosában végezte, majd a nagyszebeni Állami Gimnáziumban folytatta, hogy a német nyelvet is jól elsajátítsa. Közben a sepsiszentgyörgyi iskoláitársaitól sem szakadt el. Ezt bizonyítja a Székely Mikó Kollégium zenekaráról 1895-ben készült fénykép, amelyen a zenekar tagjai között látható ő is (ülve, cselóval).

1896. június 26-án szerzett jó érettségi bizonyítvánnyal iratkozott be a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem orvosi fakultására. Tíz egymásután következő félévben szorgalmas hallgatója volt az orvostudományoknak. A természetrajzi elővizsgákat az első év végén, míg az előszigorlatot a második tanév végén tette le. Az akkori szokás szerint a hatodik félév folyamán önkéntes katonai

szolgálatra jelentkezett, és a Bécsben állomásozó császár-vadász ezredben az önkéntesi év első felét leszolgálta. Gyakorlati kiképzése céljából – már mint orvos-tanhallgató – a kilencedik és tizedik félév folyamán önkéntes gyakornokként működött.

Az abszolutórium elnyerése után 1901. június 1-jétől mint szigorló orvost a közoktatásügyi miniszter a belklinikára gyakornoknak nevezte ki.

Sebészi oklevelét Kolozsváron szerezte 1901-ben, és 1902. március 1-jén avatták orvosdoktorrá. Erről a családi hagyatékban lévő szűkszavú táviratból szerzünk tudomást: „Szombaton doktorrá avatnak, Kristóf”. Egy évig még Kolozsváron maradt és a kolozsvári Sebészeti Klinikán mű-

tői és sebészeti szakvizsgát tett.

Ezt követően Németországba ment külföldi tanulmányútra, s ennek során számos világhírnévnek örvendő professzor mellett igyekezett ismereteit bővíteni. Berlinben *Althausen* klinikáján externként szülészetet tanult, s közben bejárt *Magherort* és *Dürsen* magánklinikáira, ahol ugyancsak a szülészet és a nőgyógyászat időszzerű kérdéseit sajátította el. Innen Drezdába ment, ahol *Leopold* professzornál a Királyi Bábaképző Intézetben szülésmesteri tanfolyamot végzett. Ugyanakkor itt gyarapította szövettani és laboratóriumi ismereteit is. A későbbiek során *Landautól*

1878-1954

cystoskópiát, *Joseftól* és *Lassartól* bőrgyógyászatot és veneorológiát tanult. *Bergman* mellett sebészettel foglalkozott, *Heubner*nél gyermekgyógyászatot tanult, s ugyanakkor elsajátítja a gége intubálás technikáját is.

1904-ben hazatért Magyarországra és Kecskeméten vállalt sebész orvosi állást. Itt kapta a sepsiszentgyörgyi – akkori Ferencz József – kórház meghívását, amelynek eleget téve 1906 elején hazatért. Első lépésként egy műtőtermet alakított ki úgy, hogy az addigi kötözőt egy fallal egy nagyobb és egy kisebb teremre osztotta. Előbbi lett a műtő, utóbbi a kötöző. A kórház kicsi ablakait még ugyanebben az évben nagyobbakra cseréltette ki.

1907-ben *Daday*, mint a kórház igazgatója – valószínű a nyugatot is megjárta, szenvedélyes alkotó, építő Fogolyán unszolására is – indítványozta, hogy a Háromszék vármegye tulajdonát képező *Groeder* család alapítványának kamatait fordítsák a kórház fejlesztésére és modernizálására. Ezt az indítványt elfogadták az illetékesek s 3000 koronát bocsájtottak a kórház rendelkezésére. Ebből 1347 koronáért műszereket, és 1140 koronáért egy modern műtőasztalt vásároltak. 1909-ben báró *Groeder* hozzájárult ahhoz, hogy az alapítványból további 2000 koronáért egy Röntgen készüléket is megvásároljanak, melyet 1910-ben szereltek fel. Ugyancsak 1909-ben elkészítették a kórház főbejáratát is, most már az utcáról, de az eredeti udvari bejáratot is megtartva. Ugyanebben az évben elvégzik az 1907-ben kérvényezett villany bevezetését is.

Ebben az időben a kórház már annyira túlsúfolt volt, hogy terjeszkednie kellett. Ezt csak úgy tudták megoldani, hogy felszámolták az igazgató főorvos kórházban lévő lakását, és az épület déli –a mai

Kórház utcára néző oldalára – egy földszintes épületet emeltek, amelyik a mindenkori igazgató főorvos lakása lett. Ebből egy összekötő ajtón tudott az orvos átmenni – sürgős esetekben a kórházba. Ide költözött aztán Fogolyán Kristóf is a családjával, miután – 1911-ben – *Daday* lemondása után – ő lett a kórházigazgató, sőt ettől kezdve a városi tisztiorvosi teendőket is ellátta.

Daday és Fogolyán összefogásával a kórház az addigi évekhez képest rohamos fejlődésen ment át. Sajnos így sem tudott lépést tartani a növekvő szükségletekkel. Az 1853-ban épített kórház, már szűknek bizonyult, ezért a vármegye megbízásából Fogolyán doktor a fővárosba (Budapestre) utazott, hogy kieszközölje a belügyminisztertől egy új kórház építésének az engedélyezését.

A fővárosi utat siker koronázta. A tervezési munkálatokkal *Kós Károlyt* – aki a Székely Nemzeti Múzeumot is tervezte – bízták meg. Ettől kezdve életre szóló barátság szövődött a két rokonlelkű ember között, amit bizonyít az ötven évvel később keltezett levél is. *Kós Károly* így ír erről a megbízatról: „A vármegye (...) a maga részéről felkért engem (levélben) hogy Fogolyán doktorral egyetértésben, az ő általa összeállított program alapján készítem el a kórházpavilonok vázlattervét, azok elhelyezését a terepen, és a megfelelő úthálózat tervét. Fontos követelmény volt az építéssel szemben, hogy az épület együttes rendeltetésén kívül fejezze ki a székely város, a székely nép sajátos építő, formáló szellemét”.

Sajnos, az első világháború kitörése megakadályozta a pavilonrendszerű kórház megépítését, de a háborús körülmények között is lerakták örköi kőből a központi épületnek az alapját, és részben

elkészítettek néhány kisebb épületet, így a hullaházat (a mostani törvényszéki orvostani épület). Ezen kívül „pirosba” felépítették a később lebontott adminisztrációs épületet.

A háború alatt a városi kórház vezetése mellett Fogolyán doktor még a hatszáz ágyas vöröskeresztes kórházat is irányította. Munkája elismeréseként II. osztályú Vöröskereszt kitüntetést adományoztak neki.

1918 – 1920 között, a zűrzavaros átmeneti időkben saját maga finanszírozta a kórház működését, és a későbbiek során is sok szegény betegen segített. Előfordult több alkalommal, hogy sokgyerekes családtól nem fogadott el pénzt szolgálataiért. A fáma szerint a betegek „Fehér Angyalnak” hívták.

A sepsiszengyögyi egészségvédelmi hálózat kifejlesztését sajnos évekig megakasztotta a háború, és annak következményei. Míg a környező városokban, mint Brassóban, Segesváron végbement egy szakosodási folyamat, addig a szentgyörgyi kórház megmaradt vegyes kórháznak, ahol szakorvosi ellátást csak Fogolyán doktortól kaptak a betegek. A nem sebészeti és nőgyógyászati betegek ellátása a kórház alorvosának, *Csulak Samunak* a hatáskörébe esett.

Fogolyán doktor nyugtalan alkotó szellemének köszönhető, hogy 1926-ban felépítették a Kós által tervezett egyik pavilont a fertőző betegségek számára, és befejezték a hullaházat. Még lehetősége volt a régi műtő mellé egy új helyiséget építtetni, amelyik már valamelyest emlékeztetett egy korszerű műtőre, aztán ezzel meg is szakadt a kórház fejlődése, és a vidéki kis kórházak szintjén maradt. 1923-tól kezdve évenként felülbírálták szakmai tudását, képességét, majd 1935-ben nem

megfelelő szintű nyelvismerete miatt rendelkezési állományba helyezték. Munkáját a lánya részére megvett, a Bazár és az öreg Fogolyán háza között fekvő Hutera Árpád-féle telken lévő ház két szobájában berendezett magán szülőotthonban folytatta, ott továbbra is hivatásának élhetett. 1936. február 17.-én miniszteri rendelettel áthelyezték Kézdivásárhelyre főorvosnak, ahonnan, ideiglenesen 1936. április 1.-jén újra visszahelyezték Sepsiszengyörgyre.

A helyét *Dr. Bidu Valér* vette át, aki három évig vezette a kórházat. Folytatta a központi pavilon építését, és azt sikerült is fedél alá hoznia. Igaz nem az eredeti tervek szerint, hanem azt a lapos – bádoggal borított – tetőt építették rá, amelyet ma is visel.

1940-ben ismét Fogolyán Kristóf lesz az igazgató, aki folytatja a központi pavilon befejezését. Szétválasztja a sebészetet és a belgyógyászatot. A sebészet és az új épületben, a tíz ágyas szülészeti osztály az egykori igazgatói lakásban működik.

Az 1943-ban felgyorsult kórházépítést megállította a második világháborúnak Szentgyörgyön való átvonulása, pedig a központi épület már-már a berendezés fázisáig jutott. Sajnos a visszavonulók szinte csak az üres épületet hagyták a bennelévő vasággyakkal.

Időközben Fogolyán doktor a Hutera-féle telek kertjében a brassói *Halász Kálmán* építész tervei és Kós Károly utólagos tanácsai alapján hozzáfogott egy - saját - négy emeletes szanatórium építéséhez. Sajnos ezt a tervét nem sikerült megvalósítania, mert a kommunista rezsim minden vagyonát államosította, később az előtte álló épületet is lebontva közigazgatási hivatallá alakította át a négyemeletes szanatóriumnak szánt épülettel együtt.

1945-től a háborúból hazatérő fia, *Dr. Fogolyán Miklós* lesz az osztályvezető főorvos egészen az 1948-ban bekövetkezett államosításig. Még Fogolyán Kristóf is dolgozott, kezdetben régi álmának a megvalósításán, az anya és csecsemő védelmi hálózat kiépítésén. A kórházak államosítása után ezt beleolvasztották az Egyesített Kórházi Hálózatba, és ő a járóbeteg rendelésben dolgozott 1953-ig. Ekkor megtámadta a gyilkos kór, a rák, amely ellen egész életében harcolt.

Dr. Fogolyán Kristóf azonban nemcsak orvosa, hanem egy nagyon sokszínű alakja volt Sepsiszentgyörgynek. A kelet-európai polgárosodás legvirágzóbb szakaszában született és élte le fiatal éveit, adottságai mellett talán ez is meghatározta az életfelfogását és pályáját. Ez segíthette átélni a két világháború mérhetetlen szenvedéseit, az interbellumban történt megaláztatásokat, majd a második világháború utáni nehézségeket, és a kommunista rezsim által való teljes kifosztást. Törhetetlen lendülettel dolgozott mindig, a jelmondatává vált "Semper bonis artibus", azaz "mindig a jó munka érdekében", ahogy szerette mondani, még akkor is, amikor pártszékházat költöztettek az újonnan megépített szanatóriumába, a szülészet-nőgyógyászat helyett.

1905. január 6-án feleségül vette *dr. Lukáts Adolf* (1848-1924) jogász professzor, egyetemi tanár és galántai *Fodor Aranka* (1858-1942) „ünnepelt szépségű” lányát, *Lukáts Gizellát* (1883-1931). A doktor úr e házasság révén rokonságba került az egykori híres *Dr. Fodor Józseffel* (1843-1901), nemzetközileg elismert higiénikus-sal, a magyar közegészségügy megteremtőjével. A házasságból két gyermek született: Miklós (1905-85) és Edit (1908-95). Lukáts Gizella az 1931. április 30-án

bekövetkezett korai haláláig méltó társa és támogatója volt férjének. „A boldog családi otthon valóságos kulturális centruma volt a székely városnak, ahol annyi szócsepp, olyan sok megbeszélés folyt irodalomról, művészetről, ahonnan nemes társadalmi törekvések indultak ki... A székely nép nagyon korán veszítette el nagyszonyját”- írják a *Pásztortűz* című folyóiratban 1931-ben megjelent – Dr. Fogolyán Kristófnéről – szóló nekrológban. Dr. Fogolyán Kristóf a Megyei Orvosi Kamara elnöke, valamint a Román Koronarend tisztikereszt tulajdonosa volt. Sokoldalú elfoglaltsága mellett a természetjáró mozgalomnak is nagy híve volt. 1934-ben, amikor Sepsiszentgyörgyön újra megalakult az Erdélyi Kárpát Egyesület, a második világháborúig tartó szakaszában ő kerül az EKE háromszéki szakosztályának élére.

Fogolyán doktor nagy zenei, képzőművészeti, történelmi műveltséggel rendelkezett. A zenét nemcsak szerette, hanem diákkorától kezdve ő maga is művelte. Nagy művészpártoló volt. 1927-ben ő és Miklós fia hozza a Brassóban lebetegedett *Bartók Bélát* Sepsiszentgyörgyre, ő volt a kezelő orvosa, és a felgyógyulása után ő vette rá Bartókot, hogy Sepsiszentgyörgyön is koncertezzen. *Dr. Koczka György* belgyógyász főorvos – aki személyesen is ismerte - írja: „Az építészettel valahogy úgy volt, mintha fő foglalkozása lett volna. Állandóan tervezett, rajzokat készített”. 1954. április 22-én halt meg. Porai a sepsiszentgyörgyi katolikus temetőben lévő családi sírkertben nyugszanak.

Forrás:

"Dr Fogolyán Kristóf"
Megyei Sürgősségi Kórház
Sepsiszentgyörgy

„Élő emlékezet” – Örmény származású családok

Marosvásárhelyen – 11. rész

ÁVÉD CSALÁD

ÁVÉD GERGELY, Gyergyószentmiklós (*1765 – †1832) - örmény kereskedő

Felesége: ANNA (*1794 - †1853)

Gyermekeik:

(1) **István** (*1798 - †?)

(2) **Rebi** (*1804 - †?)

(3) **Rozália** (*1807 - †?)

(4) **Aloisa** (*1811 – †1892)

(5) **Kristóf Jakab** (*Gyergyó, 1815 – †Gyergyóalfalu, 1882)

Felesége: ZAKARIÁS REBEKA FRANCISKA (*Gyergyószentmiklós, 1829 – †Gyergyóalfalu, 1900). Apa neve: ZAKARIÁS JÁNOS - örmény kereskedő, anyja neve: MARGIT

Házasságkötés: 1848. február 18., Gyergyói örmény katolikus templomban Gyergyóalfaluba telepednek

Gyermekeik:

(5.a) **Gergely** (*Gyergyóalfalu, 1849 - †Temesvár) - földbirtokos

Felesége: STANKOVICH GYŐZŐKE (lengyel származású)

Gyermekeik:

(5.a.1) Vince

(5.a.2) Juliska

(5.b) **János** (*1851 – † Gyergyóalfalu, 1929) - kereskedő, részvényes

Felesége: ROTH LUJZA (*1862 – † Gyergyóalfalu, 1944)

Gyermekeik:

(5.b.1) **János** (*1881 – †1931) - ügyvéd

Felesége: NAGYIVÁNYI FEKETE LENKE (*1896 – †1954)

(5.b.2) **Irén** (*1883 – †1970)

Férje: LUKÁTSISTVÁN (*1863–†1947)

(5.b.3) **István** (*1889 – †1914)

(5.b.4) **Lujza** (*1891 – †1975)

Férje: BARTOS GYULA (†1947), ügyvéd

(5.b.5) **András** (*Gyergyóalfalu, 1894 – †Gyergyóalfalu, 1978) – föld/erdőbirtokos

Felesége: GYÖRGY EMMA (*Gyergyóalfalu, 1908 - †Rugonfalva, 1999 - Gyergyóalfaluban temették)

Gyermekeik:

(5.b.5.1) **Mária** (*Gyergyóalfalu, 1938)

Férje: BÍRÓ DÉNES

Gyermekeik:

(5.b.5.1.1) **Zoltán** (*Székelykeresztúr, 1962) - marosvásárhelyi lakos

(5.b.5.1.2) Dénes

(5.b.5.1.3) István

(5.b.5.1.4) András

Ávéd András kereskedelmi főiskolát véggez, 1914-ben a Cs. és K. 62 gyalogezred kötelékében orosz-olasz harctereken harcol (érdemrend-kittüntetés, sebesülés); 1918-ban leszerel, tartalékos tiszt 1920 okt.-ig az Erdélyi Székely Hadosztálynál. 1921- 1936 között Magyarországon él, majd hazatér szülőfalujába. Testvérei és rokonai készítésére 1940-1943 között próbálkozik a „városi gyökérveréssel” Marosvásárhelyen, de végül is, soha meg nem bánva döntését, szülőfaluját választja, Alfaluban - „övéi közt” éli le hátralevő éveit.

Adatközlő: dr. Biró Zoltán

(5.b.6) **Vira** (*1896 – †1935)

(5.b.7) Gergely (*Gyergyóalfalu, 1898 – †Marosvásárhely, 1985 – szülőfalujában temették)

Felesége: VERESS MAGDA

Házasságkötés: 1928

1927-től Marosvásárhelyen éltek

Gyermekeik:

(5.b.7.1) Nóra

(5.b.7.2) János

(5.b.7.3) Ervin

Ávéd Gergely német tannyelvű alapképzése után Königsbergben közgazdasági egyetemet végez, Frankfurtban doktorál. Tanulmányai befejeztével hazatér Erdélybe. Marosvásárhelyen a „Máramaros bank” – majd a „Szebeni bank” és az „Agrár bank” –nál dolgozik vezető beosztásban. A II. Világháború után a Romániai „Invest bank”, majd egy biztosító társaság, később a helyi Építkezési vállalat (TCM) alkalmazásában dolgozik nyugdíjazásáig. Jövedelem kiegészítésként továbbra is fordítást és gépelést vállal. Családi házuk a Vársétány (A. Saguna) u. sarkán áll, utódai tulajdonát képezi. Mindhárom gyermeke egyetemet végez, - orvos, villamosmérnök, vegyészmérnök – szakképesítéssel dolgoznak, családot alapítanak. Napjainkban is Vásárhelyen élnek, gyermekeikkel és unokáikkal.

(5.b.8) Róza (*Gyergyóalfalu, 1901 – †Marosvásárhely, 1987)

férje: GÁSPÁR FERENC (*Gyergyószárhegy, 1891 – †Marosvásárhely, 1945) – kereskedő

Gáspár Ferenc 1920 körül a marosvásárhelyi „Agrofera” RT. részvényese (székhelye Kossuth utca 7 szám). 1923-ban családi házat vásárolnak a Köteles Sámuel utcában. Az 1948-49 államosításkor elvesztik javaikat, a családi házat kisajátítják, elhunyt a családfő, a háborúban hadifogságba kerülő gyermek – megélhetés

nehézségei szinte elviselhetetlen gondokat okoznak. Méltósággal viselt megpróbáltatások s húsz évvel a világháború befejezése után találkozik először fiával.

házaságkötés: 1923

Gyermekeik:

(5.b.8.1) Loránd (*Marosvásárhely, 1925) - orvosprofesszor, ismert francia költő/író, művészfotós. Franciaországban él.

Adatközlő: dr. Ávéd Nóra

(5.b.9) Aranka (*1903 – †1993)

(5.b.10) Erzsébet (*1906 – †1982)

Férje: LÁZÁR DEZSŐ (*1907 – †1986)

(5.c) Anna (*1853 – †1854)

(5.d) István (*1854 – †1854)

(5.e) Kristóf (*1856 – †1932)

Felesége: KAPDEBÓ MARGIT

(5.f) Mária (*1859 – †1861)

(5.g) Antal Jakab (*1861 – †1929)

Felesége: KOVÁCS ANNA

Gyermekeik:

(5.g.1) Zoltán (*1901 – †1964)

Felesége: GÁLLUJZA (*1889 – †1984)

(5.g.2) Antónia (*1907 – †1997)

Férje: CSATÓ SÁNDOR (*1907 – †1981)

(5.g.3) Kálmán (*Gyergyóalfalu, 1904 – †Marosvásárhely, 1990)

Felesége: GYÖRGY GIZELLA (*Gyergyóalfalu, 1913 – †Marosvásárhely, 1993)

Házasságkötés: 1933, Gyergyóalfalu
1939-től Marosvásárhelyen élt

Gyermekeik:

(5.g.3.1) Zsuzsa Erzsébet (*Gyergyóalfalu, 1935)

(5.g.3.2) Anna (*Gyergyóalfalu, 1937 – †Marosvásárhely, 2007)

(5.g.3.3) Rózsa Zsófia (*Marosvásárhely, 1944)

Ávéd Kálmán kereskedelmi iskolát végez, utána 1923-1932 között LukátsLukáts gyergyóbélbori fakitermelő

cég alkalmazásában áll, majd községi tanácsos-pénztárnok Alfaluban. 1941- 1947 között Maros-Torda Vármegye számvevőszékén kinevezett számvevőszéki főellenőr. Vásárhelyre telepedése idején családi házat vásárol a Juhász Gy. (Berzei) utcában, a ház napjainkban is az utódok tulajdonában van. A II. Világháború után a helyi Kisipari Szövetkezethél (Metalul) anyagkönyvelő, nyugdíjazásáig.

Adatközlő: Székely Zsuzsa

(5.g.4) József (*1922-)

Felesége: ALBERT ETELKA (*1926 – †2002)

(5.h) István (*1863 – †1927)

(5.i) Márton (*Gyergyóalfalu, 1865

– †Arad, 1933) - járásbíró

Felesége: BUBLA MARGIT

1885 – 1925 között Vásárhelyen éltek.

Vásárhelyi ítélőtábla története című írásban olvasható, hogy 1910-ben a vásárhelyi Itélőtábla Járásbíróssággal egészült ki és megnevezi *Ávéd Márton* járásbíró. Korán jelentkező betegsége miatt, 1928 – 1930 között a szolgálatteljesítésből visszavonul, felesége Arad környéki birtokára költözik. Halála után felesége továbbra is ápolta rokoni kapcsolatát férje hozzátartozóival, felkeresve néhai férje Vásárhelyen élő rokonait.

Adatközlő: Ávéd János

Gáspár Ferencné szül. Ávéd Róza

Ávéd Andrásné György Emma, Ávéd Mária, Ávéd András

Ávéd Kálmánné, szül. György Gizella és Ávéd Kálmán

dr. Ávéd Gergely

VÁRTERÉSZ CSALÁD

VÁRTERÉSZ JAKAB

Felesége: ANNA-MÁRIA

Gyermeük:

(1) **Antal Máté** (*Gyergyószentmiklós, 1819 – †?) - kereskedő

Felesége: MÁLNÁS ANNA MÁRIA
(*Gyergyószentmiklós, 1823 – †?)

Apa neve: Málnás Lukács, anyja neve:
Vákár Rozália

Gyermekeik:

(1.a) **Mária** (*Gyergyóremete, 1860 - †?)

(1.b) **Katalin** bérnői emléklap
1879. jún. 12, Gyergyószentmiklós

(1.c) **Rebeka** (*Gyergyóremete, 1867 - †1920)

Férje: GERGELY

Gyermeük:

(1.c.1) **István** (*Gyergyóremete, 1889 - †Marosvásárhely, 1944) - községi főjegyző, tartalékos tiszt

Felesége: SZENTPÉTERI EMMA (*Marosvásárhely, 1892 - †1968)

Házasságkötés: 1923, Marosvásárhely

Várterész István: Székelyudvarhelyen középiskolát, majd jegyzői tanfolyamot végez, 1912-ben a Marosvásárhelyi közigazgatási vizsgáló bizottság tanúsítványa szerint közigazgatási vizsgát tesz. Pályáját Magyarpéterlakán kezdi, utána Körtvélyfáján dolgozik. Az I. Világháború idején a 82. Székely gyalogezredben harcol, 1917-ben orosz harctéren zászlósként hadifogságba kerül, Szibériába hurcolják, Razdolnoje-i tiszti hadifogolytáborban tölt 5 évet. Csaknem 2 hónapig (52 nap) tartó hajójút után érkezik szülőföldjére. 1923-ban Medgyesfalván aljegyzőként dolgozik, de állásából hamarosan elbocsátják. Csak 1940-ben, Erdély felszabadulása után lesz Nyárádtói község kinevezett

körjegyzője, és 1943-44 között főjegyző Gyergyószentmiklóson.

Gyermekeik:

(1.c.1.1) **Mária Rebeka** (*Marosvásárhely, 1924 - †Marosvásárhely), könyvelő

(1.c.1.2) **Pál Gergely**
(*Meggyesfalva, 1926 - †Marosvásárhely, 1992) – tanár

Felesége: STERNHIBEL LENKE
(*Torda, 1925 - †Marosvásárhely, 1997), egészségügyi asszisztens

Gyermekeik:

(1.c.1.2.1) **Mária** (*1954 - †Marosvásárhely, 2001), fogorvos

(1.c.1.2.2) **Pál** (*1955, Marosvásárhely-), lakatos

Várterész Pál 1952-től természetrajz-biológia tanár, igazgató a vásárhelyi 4. sz. ált. iskolában; népi egyetemi oktatószervező, „Növény és állatvilág” című előadássorozatot indító - vezetője.

1965 után a Bolyai Farkas Elméleti Líceum tanára, 1967- 69 és 1976 -77 között osztályfőnök. „...*az én osztályfőnököm Várterész Pál volt, nemcsak tudományokhoz értő, áldott lény, (de) kis természetével fordítottan arányos jókora emberség (is) feszült benne ...János pontja - egy alig volt diáklap szerkesztőjének visszaemlékezéseiből.*”
Várad József: *A János pontja emlékére.*

(1.c.1.3) **István** (*Meggyesfalva, 1931 - †Marosvásárhely, 1984) – gyógyszerész

Vásárhelyi középiskolai tanulmányai befejeztével Kolozsváron a Bolyai Egyetem magyar nyelv és irodalom szakon tanul, de anyagi okokból tanulmányait megszakítja. 1952-től a Marosvásárhelyi Gyógyszerész karra iratkozik, 1957-ben gyógyszerész oklevelet szerez.

Felesége: SZOMBATI ROZÁLIA

Házasságkötés: 1959.

Szakmai dolgozatait a *Gyógyszerész értesítő*, *Román gyógyszerkönyv*, *Practica farmaceutica* szaklapok közlik. Napilapokban közölt helytörténeti írásai: *Gecse Dániel*; *Dr. Knöpfler Vilmos*; *Szotyori József kórházalapító*; *Egy orvos, aki köztek élt* című írás *dr. Schmidt Béla* orvos emlékére, megjelent a Vörös Zászló 1983 számában; Átalvető 2013. márciusi szám. Gyermekeik:

(1.c.1.3.1) Julianna (*1960 –)

(1.c.1.3.2. Emese (*1963-)

(1.d) Jakab

Felesége: özv. KABDEBÓ JÁNOSNÉ

(1.e) Mária

Férje: id. KABDEBÓ GERGELY, mészáros

(1.f) Katalin

Férje: KARÁCSON JÁNOS

Felhasznált irodalom:

Dávid József (szerk.): *Székelyföld írásban és képekben*, Budapest 1941, 187.

Adatközlő: Várterész Pál

Várterész Rebeka

Várterész István és Várterész Istvánné szül. Szentpéteri Emma

Várterész Pál, a „tanár úr”

Várterész István

*Krajcsír Piroska***A magyarországi örmény kolónia és a néprajzkutatás a XIX-XX. század fordulóján –1. rész**

Hosszú történelmi múltra visszatekintő népek történetében nem szokatlan az a jelenség, hogy gazdasági, történelmi-politikai, vagy egyéb okok (természeti katasztrófák) miatt lakosai tömegesen vándorolnak el, s keresnek új hazát maguknak. Szerencsésebb sorsú népeknél a jelenség nem ismétlődő jellegű, ám Örményország geopolitikai helyzete miatt, a tömeges elvándorlás az örmény történelem gyakori jellemzője, sajátossága lett. Ennek következtében az örmény diaszpóra azzal a történelmi jellegzetességgel jött létre, hogy a kilikiai királyság megszűnéséig (1375), valamint az I. Örmény Köztársaság megalakulásától (1918) kezdődően volt és jelenleg is van anyaországa. Az első kolóniák (VI-VII. sz.) a Földközi-tenger térségében keletkeztek, s az új és újabb kirajzásokat követően a XXI. századra az öt világrész szinte minden országában megtalálhatók.

A magyarországi örmény kolónia Erdélyben alakult ki a XVII. század utolsó harmadában. Egy származásföldrajzi szempontból meglehetősen különmű,² viszont szociális szempontból egyező, főként kézművesekből és kereskedőkből álló „csonka társadalom” lépte át a Kárpátok vonulatát. A beköltözés évének hagyományosan 1672-t - a szucsavai örmények Besztercere településének időpontját - jelöli meg a szakirodalom.

A gazdaságilag egykor nagyon jelentős, kifelé zárt, magyarul alig, vagy nehezen beszélő erdélyi örmény kolónia lakossága a XIX. század utolsó harmadában (alig kétszáz évvel a betelepedés után) már az

etnikai és nyelvi asszimiláció küszöbén állt. Úgy látszott, hogy ez a XVIII. század elején megkezdődött folyamat visszafordíthatatlanul a végéhez közeledik. Az örmény kolónia lakossága ekkor még nem érzekelte a veszélyt. Az iparos-kereskedő örménység csak akkor kezdett el saját történelmi múltja és nemzeti értékei felé fordulni, amikor a XIX. század második felében saját értelmisége kondította meg kétségbeesetten a vészharangot.

Keserű szívvel vették tudomásul az erdélyi örménység asszimilációját: „aki csak fél évet töltött e városban, kénytelen megállapítani hogy ez az örményekből álló város teljesen magyar „³ „Két és fél évszázad alatt a beolvasztó és átalakító munka tehát végbement, s ma már ez a faj annyira magyar, mint a legtelivérbennszülött. S éppen annyira nem él kereskedői szellem benne, mint a magyarban, s előítéleteiben, jó és rossz tulajdonságaiban is hozzáidomult mintaképéhez, melyre formálódott”⁴ -

„A néprajznak kell ama védő bástyának alapjait leraknia, mellyel fajunk a maga különállásával a népek családjában megerősödhetik, és megőrizheti eredetiségét.”¹

vélekedik a századvég nagyhírű újságírója, *Zuboly*, azaz *Bányai Elemér*. A Magyar Szemle és a Fővárosi Lapok cikkeiben is hasonló értékeléseket olvashatunk: a kétszáz éves együttlét eggyé olvasztotta az örményt a magyarral; az örmények igaz magyar hazafiak; nem tekintik őket külön nemzetiségnek; nem képeznek külön elemet a magyar társadalomban.⁵

A beolvadást katalizáló tényezők között nem elhanyagolható körülmény, hogy az örmények már századokkal korábban elhagyták anyaországukat, s a vándorlás során bizonyos nemzeti vonások - mint lepke szárnyáról a hímpor - még Magyarországra költözésük előtt letörölődtek. A három részre szakadt, több ezer kilométer távolságban lévő anyaországgal szinte lehetetlen volt gazdasági vagy kulturális kapcsolatot kiépíteni, hiszen annak területe keleti és nyugati nagyhatalmak vetélkedésének (török-perzsa, orosz-perzsa, orosz-török háborúknak) állandó színtere volt.

A feudalizmus korában kialakuló kolóniák közösségi élete az örmény apostoli egyház köré épült. A Magyarországra betelepülő örmények az autokefál, monofizita örmény apostoli egyház hívei voltak, mely a nemzeti identitásőrzés egyik záloga volt az államiság elvesztése után. Az örményeket a Kárpátokon átvezető *Zilifdár Oglu Minász*,⁶ valamint *Verzár Oxendius* püspökök nevéhez fűződik az örmények katolikus egyházzal kötött uniója. Ennek során a liturgia s annak nyelve örmény maradhatott ugyan, de a szervezeti önállóságuk megszűnt, sőt, Oxendius halála (1715) után az önálló püspökség is elveszett, mivel a kolónia vezetői nem tudtak megegyezni az új püspök személyében. Az unió, s ezt követően az örmény püspökség elvesztése volt az első állomás az asszimiláció útján. Az erdélyi örmények tudták ezt, s még a XIX. század végén is harcoltak püspökségük visszaállításáért.⁷

A beköltöző örmények feudális szerkezetű országba érkeztek, s kezdetől fogva igyekeztek a magyar társadalom kínálta keretekbe illeszkedni. Foglalkozásukat tekintve főleg kézművesek (tímárok) és kereskedők voltak. Kiváltságlevelek (1684 - Petele, 1696 - Ebesfalva, 1726

- Szamosújvár) a szabad kereskedést, következésképp a gyors meggazdagodást is lehetővé tették számukra. A feudális szerkezetű Magyarországon azonban épp a leggazdagabb örmény családok nem tudták tovább forgatni a kereskedésből szerzett tőkéjüket. Idegenek lévén, fölbirtokot nem vásárolhattak, polgári származásuk miatt hivatalt nem tölthettek be.⁸ Ezért - elfogadva a magyar értékszemléletet - igyekeztek nemesi oklevelet szerezni, s törekvésük oly sikeres volt, hogy 1740- 1840 között már 88 örmény család⁹ kapott nemesi címet. Dél-alföldi birtokvásárlásaik révén ezek a famíliák földrajzilag is elszakadtak a korábbi örmény városoktól, s egyebekben is igyekeztek hasonulni a magyar nemességhez (családnevek magyarosítása, vegyes házasságok). A magyarországi örmény kolóniát így épp a vezetésére hivatott tagjai hagyták el, s éppen akkor, amikor a megváltozott társadalmi-politikai körülmények miatt a közösségnek a legnagyobb szüksége lett volna rájuk.

A XVII-XVIII. században az örménylakta városok fő törekvése a szabad királyi városi cím, s az ezzel járó kiváltságok elnyerése volt. Erzsébetváros és Szamosújvár egymással versengve igyekezett bejutni a kiváltságosok közé. Céljukat szinte egyszerre érték el a XVIII. század utolsó éveiben, ám a privilégiumért nagy árat fizettek: az iskolákban kötelezően be kellett vezetni a magyar nyelvű oktatást, s a közigazgatás nyelve is magyar lett. A nemzeti identitás egyik legfőbb ismérve és záloga, az anyanyelv egyre inkább a magánszféra, a családi élet keretei közé szorult vissza. Az 1840-es években már a templomi prédikációk egy része is magyarul hangzott el.¹⁰ A nyelvből előbb a komplikáltabb grammatikai formák tűntek el, majd a fogalmak, aztán az igék, végül az

indulatszavak. A XX. század elejére az örmény beszélt nyelv állapota (minden harmadik-negyedik szó magyar volt) híven mutatta a nyelvi asszimiláció mértékét.¹¹

Az erdélyi örmények asszimilációs állomásainak vizsgálatánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a körülményt sem, hogy Erdély gazdasági szerepe, jelentősége a XIX. század második felében, különösen a dunai gőzhajózás megindulása után egyre csökkent. Az alföldi puszták benépesültek. A gabonakereskedelem új lehetőségeire - talán éppen az említett szemléletváltás miatt - nem figyelt fel az új örmény nemzedék. Az egykori ügyes kereskedők utódai között nem akadt egyetlen *Tímár Mihály* sem. A feudális korlátok 1848 utáni feloldásával, a polgárosodás általános megindulásával megszűnt az örmény városok korábbi zártsága, homogenitása. A jobb piaclehetőség reményében az örmény kereskedők nagy része elköltözött az örmény többségű lakóhelyéről.

A századvég örmény értelmisége az elmagyarosodás egyik okának a magyar feudális társadalmi érték szemlélet kritikátlan átvételét tartotta.¹² Ez utóbbi azt jelentette, hogy a kereskedő és az iparos - hiába produktív eleme a társadalomnak - a nemesség szempontjából alacsonyabb rendű közösségi lénynek számított. A társadalmi ranglétrán felemelkedni vágyó fiatalabb korosztály ezért nem folytatta ősei foglalkozását, hanem hivatali és értelmiségi pályák felé tájékozódott,¹³ rosszabb esetben a nemességet és főnemességet majmoló szokásokkal, vérbeli magyar dzsentri módjára hágott nyakára az apái által megszerzett vagyonnak.¹⁴ Jellemző a korabeli közgondolkodásra a nemes (!) *Issekutz Bogdán* jogász esete, akit az udvari kancelláriától Kolozsvárra helyeztek volna, ám a terv egy gögös

nemesi közbeszóláson megbukott: „Csak nem ülök széket egy olyannal, kinek apja a pudli (pult) mellett állott?”⁵

A XIX. század erdélyi örménysége előtt valóban nem volt más lehetőség, mint betagozódni abba a társadalomba, amelybe elődeik már gyökeret vertek, s a közvélkedés által örmény jellemzőknek tartott tulajdonságaikat - becsületesség, szorgalom, hagyománytisztélet, takarékoság,¹⁶ közügyek iránti elkötelezett áldozatkészség, családszeretet, polgári erények¹⁷ - a gazdasági téren elért sikerek után a társadalmi sikeresség szolgálatába állították. Ennek eredménye az 1800-as évek második felében világosan megmutatkozott. A század utolsó évtizedeiben a kulturális és társadalmi élet szinte minden területén kiemelkedő helyet foglaltak el az örmények.¹⁸

A magyarországi nemzetiségek körében nem egyedülálló jelenség az, ha egy kisebbség a gazdasági és/vagy szociális felemelkedéssel együtt - esetleg annak árán - nyelvet és identitást cserél.¹⁹ Az ősei foglalkozásához, életmódjához látszólag hűtlen hazai örmény értelmiség egy része azonban felismerte, hogy nemzeti sajátosságainak végleges elvesztése valós veszély, ezért széles körű mozgalmat indított a még meglévő értékek felkutatására, megőrzésére, az asszimilációs folyamat megállítására, sőt, visszafordítására. Felismerték, hogy a nyelv az identitás legfőbb záloga, a közösség kohéziós ereje. Szorgalmazták az örmény nyelv újratanulását, illetve alkalmazását a mindennapi életben.²⁰

Szongott Kristóf, szamosújvári gimnáziumi tanár *Govrik Gergely* mechtarista pappal közösen szerkesztette az Armeniát. Szongott sikeresen gyűjtötte maga - és a folyóirat - köré a korszak legkiválóbb közíróit, armenistáit, néprajzkutatóit. A

lapban legtöbbet publikáló írók: *Molnár Antal, Gopcsa László, Pátrubány Lukács, Merza Gyula, Herrmann Antal, Avedik Lukács, Tőrös Tivadar, Esztegár László és Cselingárján Jakab* többnyire rangos budapesti, kolozsvári és erzsébetvárosi lapok szerkesztői, illetve munkatársai is voltak.

Folytatjuk

Jegyzetek:

- ¹ Dr. Kuun Géza beszéde az 1896-os millenniumi díszülésen. *Ethnographia*. Budapest, 1896/4.245.p
- ² Szongott Kristóf: A magyarhoni örmény családok genealógiája. Szamosújvár, Todorán, 1898. 7-9.p; Avedik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája. Szamosújvár, 1898. 255-257.p; Garda Dezső: Gyergyói örmények könyve, Budapest, 2007.1.103-218.p
- ³ Esztegár László: Az 1889. évi E.M.K.E. gyűlés színhelye. *Armenia*, 1889. 279-289.p
- ⁴ Bányai Elemér: Egy népfaj pusztulása. In: *Az örmény metropolisz*, Budapest, 2001.117.p
- ⁵ *Armenia*, Szamosújvár. 1890. 28-29.p; 1891. 213.p
- ⁶ Sajátos örmény hagyomány, hogy az örmény állam megszűnése után az egyház átvette annak bizonyos funkcióit; az egyházi vezetők egyben politikai vezetők is voltak, és az örmény közösség érdekeit a világi hatalmak felé (még a XX. század elején is) eredményesen képviselték.
- ⁷ Merza Gyula: A magyarörmények ethnográfiai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról. *Armenia*, Szamosújvár. 1895. 256, 315, 387.p
- ⁸ Szongott Kristóf: Szamosújvár szab. kir. város monográfiája. 1700-1900. III. kötet. Todorá, 1901. 5.p
- ⁹ Vörös Antal: A magyarországi örmény társadalom a feudalizmus korában (1672-1848). In: *Az örmény-magyar történelmi és kulturális kapcsolatok történetéből*, Bp., 1983.
- ¹⁰ Bányai Elemér: Egy népfaj pusztulása. In: *Az örmény metropolisz*, Budapest, 2001.114.p
- ¹¹ Uo. 117-118.p
- ¹² Molnár Antal: Szamosújvár és az örmények. In: *Armenia*, Szamosújvár. 1901.139.p
- ¹³ Donszki Lukács: A mi örményeink. *Armenia*, Szamosújvár. 1895. 286.p
- ¹⁴ Bányai Elemér: Egy népfaj pusztulása. In: *Az örmény metropolisz*, Budapest, 2001.115.p
- ¹⁵ Szongott Kristóf: Szamosújvár szab. kir. város monográfiája. 1700-1900. III. kötet, Todorán, 1901. 5.p
- ¹⁶ Fogolyán Tivadar: Az örmények állása az európai társadalomban. *Armenia*, Szamosújvár. 1888. 46.p
- ¹⁷ Donszki Lukács: A mi örményeink. *Armenia*, Szamosújvár. 1895. 287.p
- ¹⁸ dr. Réthy László: A magyar örmények. *Ethnographia*, Budapest. 1890/4. 203.p
- ¹⁹ Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon. Budapest, Auktor, 1998.178.p
- ²⁰ Gábrus Zachár tanító, 1834-ben erdélyi örmény iskolák számára írt magyar-örmény ábécéskönyvet adott ki. A kolóniakutató történeti gondolkodás első magyarországi örmény képviselője a pap-tanár, Lukácsy Kristóf volt. Ő írta meg latin nyelven az első könyvet az erdélyi örmények történetéről (*Historia Armenorum Transylvaniae*, Vienna, 1859), örmény-magyar-latin szótára azonban kiadatlan maradt.
- ²¹ Govrik Gergely, Szongott Kristóf: Előfizetési felhívás. *Armenia*, Szamosújvár, 1887.1. 2.p

Szomorújelentések

Szomorú szívvel tudatjuk, hogy

Keve Mária

2018. január 27-én, életének 77. évében elhunyt.

Temetése március 7-én 11 órakor a Farkasréti temető Hóvirág utcai ravatalozójából indult végső nyughelyére.

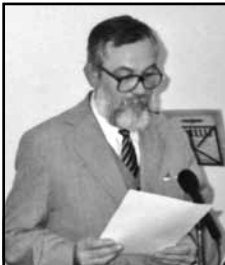
Az engesztelő gyászmisét március 10-én 10 órakor tartották az Örmény Kat. Templomban (XI. ker. Orlay u.6.).

Gyászolják: testvérei, sógora, unokahúgai és unokaöccsei, valamint barátai és tisztelői.

Keve Kinga

Gyászolja továbbá a hazai erdélyi örmény közösség, hiszen hosszú éveken át az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület örmény nemzetiségi képviselője volt, továbbá a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség Hitéleti Működését Támogató Alapítvány elnöke. Kedves lénye, megbízhatósága, ötletei és gondoskodása velünk marad...

I.S.

Mély fájdalommal tudatjuk mindazokkal, akik ismerték és szerették, hogy

Dr. Magyar István Lénárd

történész, teológus, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem nyugalmazott egyetemi docense, a Szent György Lovagrend tagja, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület alapító tagja 72 éves korában, 2018. március 12-én hazatért Teremtőjéhez.

Temetésére családja körében került sor.

Mindazokat, akik szeretnének tőle búcsút venni,

a később tartandó gyászmisére várjuk szeretettel.

Magyarörmény közösségünk sokat köszönhet Neki az örmény történelem, kultúrtörténeti emlékek megismerésében, magyarörmény identitásunk erősítésében. *I.S.*

Fájdalommal, de Isten akaratában belenyugodva tudatjuk, hogy a szeretett édesapánk, nagyapánk, dédapánk

id. Zakariás Péter

életének 100., özvegységének 27. évében,

2018. március 26-án, este 11 órakor türelemmel viselt betegség után megtért Teremtőjéhez.

Drága halottunkat 2018. március 29-én, csütörtökön

14 órakor helyeztük örök nyugalomra

a csíkszépvízi örmény temetőbe.

Emléke legyen áldott, pihenése csendes!

A gyászoló család

Emléküket kegyelettel megőrizzük!

Nekrológ helyett – Zakariás Péter bácsiról

„Az örmény ültet is fát, nem csak kivág”

Csíkszépvíz a hasonló nevű patak mellett fekszik az erdélyi Pogányhavas lábánál. Nevét úgy tartják: *Szent Lászlótól* kapta, amikor annak lova belelépett az általa szepnek talált patakba. Mindig népes falu volt, vásártartási joggal. Kereskedelmét és iparát a betelepedett örmény lakosok tették nagygyá, akik között érkeztek és kértek letelepedési engedélyt *id. Zakariás Péter* felmenői is. 2016 Nyarán *Nuridsány Mimi* XV. kerületi és *Esztergály Zsófia* fővárosi elnök vendégeskedett Péter bácsinál. Ez a rövid portré akkor készült Péter bácsival, akinek vágott az esze, mint a borotva és 90 fölötte is fát aprított, ha kellett.

1642 tavaszán Szépvíz lakossága arra ébredt, hogy a mostani örmény temető helyén sátrak állnak. A sátrakkal örmények érkeztek, akik kezdetben 3 napi pihenőre kértek engedélyt a helyi bírótól, de nagyon jól érezhették magukat, mert a határidő letelte után engedélyt kértek a végleges letelepedésre.

Talán az egyik sátorban lakhattak kezdetben Zakariás Péter felmenői is. A sátrak helyett idővel szokatlan méretű, polgári ízlésű házak épültek Szépvíz egész területén az örmények szorgos munkájának eredményeképpen. Egy ilyen, úgynevezett örmény házban él még ma is Péter bácsi, a legidősebb örmény a faluban.

A nyári hőségben is hűvös szobákban megannyi emlék, a gondosan megőrzött múlt minden pillanatban fellelhető. Látja, hogy a régmúlt magával ragad bennünket, mesélni kezd:

„Sok testvérem volt, mind meghaltak már. Én vagyok egyedül, nekem is megvan a helyem a temetőben, itt

Szépvízen. Itt fogok nyugodni. A családkunk a Gyimesi-szoroson át vándorolt ide sok száz évvel ezelőtt. Akkor az örmény közösséget a pap vezette. Az én felmenőimet *Conticarnak* hívták a régmúltban. Az örmény templom 1701-ben épült Szépvízen. Szorgos kereskedő, iparos nép volt az örmény, meg is látszott a faluban a gazdagság. Később állattartók is lettek, egy időben marhákat szállítottak, egészen Bécsig vitték őket. Volt egy *Szentháromság Segély Egyesület*, ennek minden örmény tagja volt. A nők az egyházegyletben dolgoztak, a fiatalok minden munkások voltak, mindent ők csináltak, még a temetéseket is. Szépvízen mesterek éltek, cipész volt vagy 32, mészáros volt vagy 20, szerették a húst az örmények. Minden nap húslevest vagy hurutot levest ettünk. Rézüstben főztük a hurutot, addig főztük a zöldeggel a tejet, amíg meg nem állt benne a kanál, aztán megszáritottuk. Ezt csak mi örmények tudtuk, mindennek megvolt a módja” – meséli mosolyogva.

Egyéves voltam, amikor Édesanyám – vált komorrá – meghalt, ő nem tudott megtanítani ezekre a dolgokra. A család segített. Az örmények szeretik a családot, mindenütt 6-8-10 gyerek volt. A Zakariások, Szávák és még más családok mind Szépvízről származnak. 1927-ben, kilenc évesen kerültem Bécsbe a mechtarista rendháza, egyedül a testvéreim közül. Félév alatt megtanultam örményül, mindent értettem. Emellett megtanultam németül és franciául, de azt már elfelejtettem – nevetve teszi hozzá. Ott is egyszerű életet éltünk, szegény világ volt, de a könyvtárban rengeteg könyv lapult, sokat

olvastam. Volt ott mindenféle nációból gyerek, de én voltam a legkisebb. Ezért az étkezéseken nekem kellett kinyitni az ajtót a püspök úrnak. Kifelé jövet volt, hogy nekem adta a narancsát, aminek én nagyon örültem. Még ma is mindenre emlékszem jóra és rosszra egyaránt.

Később Brassóban tanultam majd ott voltam segéd. Férfiszabó vagyok, úri szabó – Péter bácsi előhív egy háború előtti férfi divatmagazint, ahol megmutatta az angol szabásvonalakat -. Kolozsváron is voltam, ott nagyon szerettem. Olyan ruha nem volt, amit ne csináltam volna meg. A frakttól a felöltőig, a sapkáig mindent ki tudok szabni, még női kosztümöt is. Mindent, ami rendes vastag anyagból van. Nincs diplomám, még elemi iskolám sincs, de szerettem a munkámat és jó munkákat kaptam – közben a jó hűvös szobából a kert felé indul.

Jó nagy kertem van. Nekem most ez a foglalkozásom. Szedem a gyümölcsöt, ha kell, még fát is aprítok. A lányom jön segíteni, elviszi a mosnivalót, de főzni én főzök magamnak. Itt rendnek kell lenni, én így szeretem. A sarkon laknak az unokaöcsémek. Ők az utolsó teljes örmény család Szépvízen. Mindannyian tanult emberek lettek, de elfoglaltak. Nem sokat találkozunk. Nem zavar az egyedüllét.

Régen voltam annyi ember között, hogy ez már nem hiányzik. Amikor a lágerben voltam Szerbiában – vált hirtelen –, ott 2400-an voltunk sok évig együtt nyomorúságban, szenvedések közepette, de azt is túléltem. Most háborús veterán vagyok, havi 112 lej a nyugdíjam, de hál' Istennek mindig dolgoztam, így van rendes nyugdíjam is, szóval megvagyok. Két gyermekem, öt unokám és egy dédunokám van, ők Belgiumban élnek, nagyon jó munkájuk van. Nekik nem gond, hogy az Északi tengerhez menjenek, vagy a Földközi tengerhez.

Én meg már itt maradok. Ma már csak három örmény család van Szépvízen, de tartjuk az örménységünket. Krapar, így mondják, hogy örmény. Büszkéek vagyunk, hogy látszik a falun a kezünk nyomma, hiszen az örmény ültet is fát, nemcsak kivág, ha értik mire gondolok.

A forráság elől ismét a hűvös szoba felé tart, de most nem követjük. Hagyjuk inkább pihenni.

„Az ember mindent úgysem mesélhet el egyszerre, igaz?” - morzsolta a fogai között és behúzta maga után az árnyat adó faajtót.

„Az örmény ültet is fát, nem csak kivág”.

Esztérgály Zsófia, László Gyöngyi

„A nemzetet csak látszólag alkotják az élő nemzedékek, valóságban azonban tagjai annak az elhaltak is, mert a letűnt nemzedékeknek nagy a befolyásuk az élőkre. Sokakat lelkesített már őseinknek dicső példája kitartó munkára, szorgalomra, nagy tettekre.”

Dr. Avedik Félix: A magyar örménység múltja és történeti jelentősége”)

Meghalt Demján Sándor

2018. március 26-án, hétfőn, életének 75. évében elhunyt Demján Sándor – tette köz-zé a Gránit Pólus-csoport.

Lelencyerekből multimilliárdos

Demján Sándor, az ország egyik leg-sikeresebb és legvagyonosabb üzletembe-re sok vállalkozásban volt érdekelt, te-mérdek marandó épüle-tet és alkotást hagyott hát-ra. Ő maga mindig is csak kereskedőként aposztrofál-ta magát, még ha maga az áru sokszor változott is. A rendszerváltás előtt nagyon élt, kiismerte magát az „át-kos” viszonyai között, még-is az éttermei, a Skála és az MHB Bank vezetésével egy kicsi nyugati mentalitást is hozott a szürkeségbe.

A rendszerváltás utáni években már nagyban játszott, hatalmas látványberuhá-zásokkal, kulturális létesítményekkel, be-vásárlóközpontokkal szórta meg a régi-ót, rengeteg pénzt keresett, és az új világ-ban is mindig megtalálta az utat a politi-ka és az üzlet első soraihoz. Ő maga talán a Prima Primissima díjak megalapítására volt a legbüszkébb.

Erdélyi gyökerek

Demján Sándor, a későbbi üzletember er-délyi örmény származású volt. 1943-ban a Szatmár megyei Börvelyen született. Pár évvel korábban székely felmenői vagy har-minc másik székely családdal együtt elha-tározták, hogy kivándorolnak az Egyesült Államokba. Am az 1940. augusztusi máso-dik bécsi döntés közbeszólt, és egyfajta le-hetőséget teremtett a szegény családoknak. A család is Erdélyben maradt.

Demján az édesapját nem is ismerhet-te meg, ő ugyanis a második világháború-ban elesett. A három testvérrel édesanyja egyedül maradt. Aztán fordult a hadi sze-rencse, visszatért a román uralom. 1945-ben Börvely székely családjait egyet-len nap alatt elkergették. Etyekre kerültek. Demján édesanyja tanulni szeretett volna (szülészeti asszisz-tensnek készült), és bár a nagymama ezt élesen elle-nezte, Demján Sándort vé-gül nevelőszülőkhöz adták.

A végtelenül szegény kiskunlacházai nevelőszülőkre Demján szeretettel emlékezett, miközben hamar megtanult éhezni és nélkülözni. Any-nyira zokon vette, hogy a jóisten így el-bánt vele, hogy hétévesen tudatos ateistá-vá vált, és miközben engedelmes gyerek volt, aki rengeteget dolgozott, de temp-lomba soha nem volt hajlandó járni.

Az akaratos, öntörvényű fiú a kedvelt ta-nárainál ötös tanuló volt, akiket nem sze-retett, azoknál bukdácsolt. A kis Demján szervezői és üzleti érzéke azonban már ek-kor megnyilvánult. Imádtá a nagy magyar történelmi hősokeket, *Kossuthot*, *Petőfit*, maga is hős szeretett volna lenni. Egyszer felmerült az iskolában, hogy nincs pénz egy nagyobb méretű Petőfi-nyomat elké-szítettéséhez, ami 10 forintba került vol-na. A koldusszegény Demján jelentkezett, hogy az nem lehet, bízzák csak rá, majd ő előteremti a pénzt. Nevelőszülei lefagy-tak, amikor bejelentette, hogy szeretne

10 forintot kérni a nyomatra. Ám a kis Demján végül szerződést kötött, mindenfelét vállalt, besegített például a háztartás tojásainak értékesítésébe és a piacon viszonylag hamar kitermelte a tojásokénti tízfillérekből a Petőfi-nyomat árát.

Amikor az amúgy jó eszű kisfiú már végre iskolába is járhatott, azonnal „beszeretett” a kor olcsó parfümjeiben járó és így kellően elbűvölő tanítónőbe. Emiatt aztán igen nagy lelkesedéssel tanult, falta a könyveket. Kiskunlacházán kevés tanár jutott a 600 diákra, sokszor a kis Demján helyettesített. Ha nem volt tanár, ő mesélt a könyvről, amit éppen olvasott.

Demján végül kifejezetten jó tanuló lett, és a Fogyasztói Szövetkezetek Országos Szövetségének (Szövosz) ösztöndíjasaként középiskolába járhatott, majd 1965-ben diplomát is szerzett a budapesti Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskolán.

A gyerekkori nehézségek, a sok munka, az önállóan és sikeresen elvégzett szakiskolák hatására Demján Sándor egyik legfontosabb „nüntükéjévé” vált a kétkezi munka, a szakma és a „hajítás” dicsérete. Nagyon szeretett arról szónokolni, hogy a magyar oktatás nem megfelelő embereket képez, nem elég jók a szakiskolák. „Amihez értesz, és amiben jó vagy, abban igyekezz a legjobb lenni, és boldog ember leszel!” – vallotta, és élete végéig szívesen köszörműlt a nyelvét a hazai oktatás szerinte fals irányain.

Erős támaszt jelentő, tájékozott családi háttér nélkül Demján Sándor alapvetően befogadta a kor kötelező politikai üzeneteit, ugyanakkor saját elmesélése alapján nem könnyen ingadozott a széljárásnak megfelelően.

(A nekrológ az index.hu honlapon megjelent Brückner Gergely írása alapján készült)

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelem-adónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Huszonegy éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tenni szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma: 18085590-1-41

A kedvezményezett neve: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Egyúttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma **0011**, amelynek részegyháza a történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma! Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Elhunyt Szervátiusz Tibor szobrászművész

2018. április 25. 16:46

Életének 88. évében elhunyt *Szervátiusz Tibor*. A Kossuth-díjas szobrászművészt, a nemzet művészt az Emberi Erőforrások Minisztériuma saját halottjának tekinti.

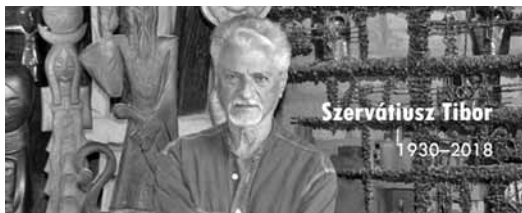
Szervátiusz Tibor 1930-ban, Kolozsváron született. Első mestere, édesapja művészetéből vette át és fejlesztette tovább a népi fafaragás, a székely népművészet szobrászati elemeit. 1949 és 1955 között a kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán tanult. 1977 óta Budapesten élt és alkotott.

Az 1950-es években elsősorban népi témák foglalkoztatták: moldvai, gyimesi csángók, csíki székelyek ihlette modorban fából készítette szobrait. A nyugati modern művészettel való találkozás indította új utakra. Vas- és bronzszobrokat is készített, domináns anyaga a fa és a kő; egyéni szobrászati formanyelvét elsősorban ezek körében alakította ki.

Sokoldalú művészként több stílusban is alkotott az expresszionizmustól a geometrikus absztrakción át a törzsi művészetre emlékeztető szobrokig. Több szoborciklus, számos történelmi ihletésű szobor és jelentős köztéri alkotások kerültek ki műhelyéből. Művészi céljairól így vallott: „Művészetet magyart, de egyetemesen emberit kell teremtenem. Úgy kell a szobrászatban alkalmaznom a század plasztikai törvényeit, hogy általuk ennek a népnek a nyelvén, ennek a népnek a múltját, történelmét, tragédiáit, katartikus élményeit fogalmazzam meg.”

Figurális szobrai erősen kötődnek a természeti-tapasztalati valósághoz, Közép-Európa történelméhez, az emberi humániumhoz. Harmóniaszobrai a népi

művészetből kiinduló figurákat, népszokásokat örökítenek meg. Portréi összefoglalások, idolkok, „lét-portrék”; szellemi kiválóságaink, történelmi elődeink arcát jelképpé formálják. Több szobrot is készí-

tett *Petőfi Sándorról*, *Ady Endréről*, *Barthók Béláról* és *Szabó Dezsőről*.

Számos kiállítása volt itthon és külföldön. Műveit többek között a Magyar Nemzeti Galéria, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Kolozsvári Művészeti Múzeum őrzi, illetve magángyűjtemények szerte a világon Európán kívül az USA-ban, Kanadában, Japánban és Ausztráliában is.

Jelentősebb köztéri szobrai: Életfa (1984) Csongrád; Az idő kapujában (1994) Orosháza; Magyar oltár (1996) Budapest, Kőbánya, Szent László tér; 1956-os emlékmű (2001) Budapest, XXII. kerületi Városház tér; Tiszta forrásból (2016) Kecskemét, a Kodály Intézet előtt.

Munkásságáért többek között a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztjével (1992), Kossuth-díjjal (2001) és Magyar Örökség díjjal (2003) tüntették ki.

Szervátiusz Tibort az Emberi Erőforrások Minisztériuma a családdal egyetértésben saját halottjának tekinti.

(EMMI Kultúráért
Felelős Államtitkárság)

Az Örmény Genocidium 103. évfordulóján örmény nyelvű szentmisét celebrált Vártán atya, az örmény katolikus templomban

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.
Postacím: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel/fax: 06(1) 201-1011

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007
Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kéthavonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:
és a Fővárosi Örmény
Önkormányzat

Nyilvántartási szám: CE/13136-3/2017

Felelős főszerkesztő és kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel/Fax.: (1) 201-1011

Lapzárta: minden páratlan hónap első hétfőjén!

Tördelés: Harsáczki György

Nyomdai munkák: Pannónia Nyomda Kft.